

36. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2023. április 18-20.
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

Háború bűncselekmények

Pályamunka lezárásának időpontja: 2022. december

2023.

Tartalomjegyzék

1. Probléma felvetés.....	2
1.1. A háború fogalmi meghatározása	3
2. Háborúra vonatkozó szabályok	7
2.1. Ítélezési gyakorlat hatása.....	11
2.2. Büntetőjogi alapelvek és az ad hoc bíróságok	12
3. Nürnbergi és a Jugoszláv Törvényszék elé kerülő háborús bűncselekmények	14
3.1. Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék	17
3.2. Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszéke	21
4. Nem nemzetközi fegyveres összeütközés	26
5. Bűnszervezeti és felelősségi koncepció(k) a nemzetközi büntetőjogban.....	28
6. Minden út Rómába vezet	31
6.1. Háborús bűncselekmények jelenlegi helyzete	31
6.2 Háborús bűncselekmények és a Statútumban lévő többi bűncselekmény.....	34
7. Katanga-ügy.....	35
7.1. Az eset jogi minősítése	36
8. Parancsnoki felelősség.....	41
8.1 Az ICTY gyakorlata a parancsnoki felelősség terén	43
8.2 A Katanga-ügyben érintettek parancsnoki felelőssége.....	46
9. Összegzés	48
10. Hivatkozásjegyzék.....	50

1. Probléma felvetés

„Hágában konferenciáznak, Párisban helyreállt a csend.
Nálunk csak úgy dühöng a béke, Csendes, nyugodt a parlament.
A vén világrész vesztét érzi, Minden lecsendesült, nyugodt,
Ilyen botrányos békességről A történet még nem tudott.”¹

Háború. Az ember létezésének legelső pillanatától kezdve már jelen volt-, hittük, hogy egy napon végleg megszabadulhatunk tőle, de tévedtünk. Egy olyan jelenség, amely befolyásolja nemcsak emberek százainak életét, hanem az egész világ sorsát és mindvégig kísérteni fog minket. Történés, amely nem kizárólag a jogászok szemüvegén keresztül nézve állít szembe minket megannyi kérdőjellel, hanem egyszersmind befolyásolja a gazdaságot, költészetet és különböző tudományágakat egyaránt, gondoljunk csak egy neves kijelentésre: „Mindent megfontoltam, mindent meggondoltam.”² Ennek a kijelentésnek a körülményeit és következményeit mindannyian ismerjük. Annak ellenére, hogy milyen befolyásoló erővel bír és milyen hatalmas mégsem tudjuk meghatározni mi is a háború pontosan. A háború múltunk, jelenünk és jövőnk egyik legmeghatározóbb alakítója, amely számtalan gyötrelmet hord magával. Ezért szükséges, hogy mindannyian felvegyük vele szemben a harcot, ennek elmaradása ugyanis egy erőszakosabb, kriminalizálódott társadalom jövőképét festheti elénk.

A jelen tanulmány a büntetőjog területén belül a háborús bűncselekmények témakörével foglalkozik. Említésre kerül a háború szabályozása humanitárius jog kontextusában, valamint a háborús bűncselekményeknek bíróságokon való megítélése. Olyan területet kívántam feldolgozni, amely kellően nagy figyelmet érdemel, de hatalmasságából eredő félelem miatt nem merjük érinteni sem.

Dolgozatom célja egyrészt a háború jogi fogalmának meghatározása és bemutatása, hogy az idők során az egyes gondolkodók miképpen vélekedtek róla, kitérve a hadijog fejlődésének egészére és annak bizonyos, jelentős eredményeire. Másrészt a nemzetközi büntetőbíróságok kialakulásának hátteréről, fejlődéséről, nemzetközi büntetőbíróságok hátulütőiről egyben ítélkezési gyakorlatáról egy átfogó képet adni időrend alapján. Végezetül szeretném bemutatni, hogy egy fegyveres konfliktus során milyen normák megszegését valósítják meg az elkövetők a gyakorlatban.

¹ ADY Endre: Béke

² Ferenc JÓZSEF: Népeimhez!

1.1. A háború fogalmi meghatározása

Arra a kérdésre, hogy a háború miért is bír kiemelkedő jelentőséggel az emberiség számára nem is létezhetne jobb válasz egy mind a mai napig jelentőséggel bíró hadvezér, író, filozófus szavainál. „A háborút, amely az ország legnagyobb vállalkozása, az élet vagy halál alapja, a megmaradás vagy pusztulás útja, mindenképpen alaposan tanulmányozni kell.”³ A küzdelem kezdetben kifejezetten az egyén életének megóvását szolgálta majd ez áttért minden egyéb céljaink megvalósítására szolgáló eszközzé. Attól kezdve, hogy az emberek a túlélés érdekében elkezdtek közösséget alkotni ennek a súlya fokozódott. A háború, mint esemény évszázadokra meghatározta egy földrajzi terület birtokosát, népcsoport vagy egy birodalom életét. A háború kimenetele meghatározta a vesztesek és győztesek jogait, sőt az első államok közti szövetség létrejötte is a háború terméke volt. A háború és annak jogi megítélése folyamatosan fejlődő rendszert képez, így minden korban mutatkozott igény arra, hogy a fegyveres összeütközéseket bizonyos szabályok alapján vívják meg. A közösségek számának növekedése vezetett végül oda, hogy a megélhetés érdekében küzdelmet kellett vívni, kezdetben ezt megpróbálták békés eszközökkel rendezni, és ha ez nem sikerült, abban az esetben nyúltak fegyverhez, ekkor is betartva azonban a fegyverkezés írott, íratlan szabályait pl.: támadás helyének és idejének pontosítása. A nemzetközi jog nem teremti a háború intézményét, hanem tényként fogadja el azt.⁴ De mi is lenne ez a tény, mit értünk alatta fogalomként, mi alapján használjuk a fegyveres konfliktus kifejezést és egyenértékű-e a harccal? Ha létezik olyan, mint háborús bűn, lehetséges egy olyan háború, amiben emberek ezerinek oltják ki életüket és még sincsenek megvalósult bűncselekmények? Grotius a háborúról úgy vélekedett a XVII. században miszerint: „[a] háború az a helyzet, illetve állapot, amelyben a résztvevők a vitát fegyveres erők alkalmazásával oldják meg.”⁵ Herczeg Géza professzor Grotius segítségével az alábbiként határozza meg a háború fogalmát: „...a háború két vagy több állam egymással vívott fegyveres küzdelme vagy az egymás ellen erőszak alkalmazásával harcolók állapota.”⁶ Rousseau meglátása szerint „a háború semmiképpen sem emberek egymás közti kapcsolatáról szól, hanem államok közti kapcsolatról, ahol az egyének véletlenül válnak egymás ellenségeivé, nem, mint emberek, hanem mint katonák...”⁷

³ SZUN-CE: A hadviselés törvényei. Budapest, Ballasi Kiadó, 1998.

⁴ ÁDÁNY Tamás Vince – BARTHA Orsolya – TÖRŐ Csaba (szerk.): A fegyveres összeütközések joga. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2009.

⁵ Hugo GROTIUS: De Jure Belli ac Pacis 1625, (On the law of war and peace, Translated by: A. C. Campbell, London 1814.

⁶ HERCZEG Géza: Nemzetközi jog. Budapest, Tankönyvkiadó, 1989. 338.

⁷ Jean-Jacques ROUSSEAU: A társadalmi szerződésről, avagy a politikai jog, Budapest, Phoenix-Oravetz-Kiadás, 1947.

Napjainkban a fogalmi meghatározás megváltozott és háború helyett fegyveres konfliktust használunk. A háború fogalmának a fegyveres összeütközésekké való átalakulását főképp a XX.-XXI. század eseményei indokolják.⁸ A fegyveres konfliktusok fajtái mind más-más jogi minősítés alá esnek, ugyanis nemzetközi vagy nem nemzetközi jellegűek lehetnek. Herczeg minősítése által a háború fogalma csak a nemzetközi konfliktusokat öleli fel. A „fegyveres összeütközések” fogalma jól jelzi azt a dilemmát, amelybe a nemzetközi közösség került a II világháborút követően. Két ok miatt nem kívánták továbbá használni a „háború” szót.

- Az egyik az a megfontolás volt, hogy ha egyszer a *ius ad bellum* véglegesen jogellenessé, sőt gyakorlásának megkísérlése szankcionálhatóvá vált az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalapításával, akkor éppen az új rend tekintélyét ásnák alá, azzal, ha négy évvel a San Franciscó-i konferencia után mégis a hadviselés jogát szabályoznák, és ezáltal a háborúról, mint realitásról tárgyalnának. Emellett az államok igyekeztek azt is elkerülni, hogy konfliktusaikat ők maguk háborúnak minősítsék. Sokkal inkább törekedtek olyan kifejezések használatára, mint amilyen például a „védekezés”, a „preventív katonai lépések”, a „fegyveres megtorlás”, vagy a „katonai megszállás” voltak, anélkül persze, hogy ez a lényegen bármit is változtatott volna.
- Az 1945 utáni terminológiai változás másik oka az volt, hogy minősítés kérdése ne lehessen akadálya, illetve előfeltétele a humanitárius jogi szabályok alkalmazásának.

A jogfejlődés mára a háború fogalma helyett az esetek legnagyobb részében a fegyveres összeütközés kifejezést használja.⁹ Ezzel összefüggésben a hágai jog fejlesztése nemkívánatossá vált, pontosabban szólva diszkreditálódott ennek felvetése, ezért a hágai típusú szabályokat a genfi jogba implementálták. Ugyanezen okokból az egyezmények súlyos megsértéséért helyeztek kilátásba bizonyos szankciókat, óvakodva azt háborús bűncselekménynek nevezni. A fegyveres konfliktus fogalmat alábbiként szükséges meghatározni:

„Két ország vagy egy ország és egy agresszív erő nyílt ellenségeskedéses állapota. A fegyveres konfliktus állapota anélkül is fennállhat, hogy bármelyik fél is hivatalosan hadat üzenne.”¹⁰

A hadijog helyett pedig fokozatosan a humanitárius nemzetközi jog elnevezés vált használatossá.¹¹ A háborúnak, mint fogalomnak fontos eleme az erőszak – a háború tehát

⁸ÁDÁNY – BARTHA – TÖRÖ i.m.

⁹ ÁDÁNY – BARTHA – TÖRÖ i.m.

¹⁰ Bryan A. GARNER (ed.): Black's Law Dictionary, 11th s.v. „armed conflict”

¹¹ KOVÁCS Péter: Nemzetközi közjog, Budapest, Osiris Kiadó, 2016.

erőszak alkalmazása, hogy ellenfelünket saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük.¹² Ebből adódóan 1928-ban 15 ország köztük az USA és Japán a Kellogg-Briand paktumban kijelentették, hogy lemondanak a háborúról, mint politikai eszközről. Következésképpen a négy nagyhatalom 1945-ben kimondta az erőszak feltétlen tilalmát, amit az Egyesült Nemzetek Szervezete (továbbiakban: ENSZ) Alapokmányának 2. cikk (4) bekezdése is megjelenít:

„A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányuló, vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánvaló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.”

Továbbá a 2. cikk (6) bekezdés szerint kiterjeszti az erőszak elleni fellépés kötelezettségét azon államokra is, amelyek nem tagjai az ENSZ-nek:

„A Szervezet biztosítja, hogy amennyiben a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében szükséges, azok az Államok is, amelyek az Egyesült Nemzeteknek nem tagjai, ezeknek az elveknek megfelelően járnak el.”

Az ENSZ egyik közgyűlési határozatában foglalkozik az agresszió fogalmának a meghatározásával. Ennek értelmében az agresszió fegyveres erő alkalmazása egy állam által, egy másik állam szuverén területi egysége vagy politikai függetlenségével szemben, vagy bármilyen más módon, ami nem konzisztens az ENSZ Alapokmányával.¹³ Az ENSZ taktikai fellépését jól tükrözi a békéért való küzdelemben az erőszak tilalmazása úgy, hogy az lételeme a háborúnak. Ennek megfelelően az erőszak alkalmazásának tilalma kiterjed olyan államokra is, amelyek jogi értelemben nincsenek a háború állapotában.¹⁴ Amit a Black's Law alábbiakban erősít:

A hadiállapot fegyveres konfliktus nélkül is fennállhat; például az Egyesült Államok és Japán közötti második világháborús hadiállapotot hivatalosan lezáró szerződést hét évvel később írták alá miután a harcok befejeződtek 1945-ben. ”¹⁵

¹² Carl von CLAUSEWITZ: A háborúról. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016.

¹³ ENSZ Közgyűlés 3314. (XXIX.) sz. határozata.

¹⁴ ÁDÁNY – BARTHA – TÖRÖK i.m.

¹⁵ GARNER i.m. s.v. ”war”

Továbbiakban a Black's Law a háború meghatározásánál történelmi példát tár elénk miszerint: „Ugyanazon országon vagy államon belüli politikai közösségek között fegyveres erővel folytatott ellenséges konfliktus; az ilyen konfliktusok időszaka. pl.: az Öbölháború.”¹⁶ Ezután kiemelten hivatkozik egy híres porosz katonára:

*"A háború nem más, mint párbaj hosszú léptékben. A háborút számtalan párbaj alkotja, de a háború egészéről képet alkothatunk, ha egy birkózópárt képzelünk el. Mindkettő fizikai erővel próbálja a másikat akarátára kényszeríteni; közvetlen célja ellenfelének megdobása, hogy képtelenné tegye további ellenállásra. A háború tehát az erőnek az az eszköze, amellyel az ellenséget akaratumra kényszerítjük.”*¹⁷

Meglátásom szerint a háború esszenciális mivoltát a "battle" kifejezés jobban tükrözi, Clausewitz, mint neves katona és történész fogalmi alkotását manapság elnyújtottnak vélem és ezzel elvesz a háború immanens tartalma „Különösen ellenséges erők közötti fegyveres összecsapás a tengeren vagy a szárazföldön, jellemzően időben és földrajzilag is korlátozott.”¹⁸ Ebből levezethetőek a háborús bűncselekmények, aminél érezhetően a Black's Law is óvatosan fogalmaz: „Kegyetlenség, amely sérti a nemzetközi fegyveres konfliktusok lefolytatására vonatkozó nemzetközi szabályokat.”¹⁹ Megtévesztő lehet első olvasatra miszerint a háborús bűncselekmények csak a nemzetközi fegyveres konfliktusokra vonatkozik, de a nemzetközi jog, mint ahogy majd látjuk ugyan azon kalap alá veszi a nemzetközi és nem nemzetközi konfliktusokat egyaránt. Precízen értelmezve a háború jogának és szokásának megsértését jelenti.

¹⁶ Uo. s.v. "war"

¹⁷ CLAUSEWITZ i.m.

¹⁸ GARNER i.m.

¹⁹ Uo.

2. Háborúra vonatkozó szabályok

Hadviselés során alkalmazandó jognak két tartó pillére van a *ius in bello* a harc során alkalmazandó jogot taglalja és a *ius ad bellum*, ami a háború indítás jogosítványa. A hadijog elveinek helyes ismerete és megértése azért is különösen hasznos, mert azok megfelelő alkalmazásával a legtöbb, a hadviselés során felmerülő jogi kérdésre viszonylag gyors és megközelítőleg helyes válasz adható, adott esetben a nemzetközi hadijogi szabályok részletes ismerete nélkül is.²⁰

– Ius in bello

A szabályozására már az Ószövetségben²¹ is találunk példát: Isten legfontosabb tanítása, amit a háború során alkalmaznunk kell az a könyörület. A fegyveres konfliktusban részt vevő felek magatartását szabályozza. A fegyveres konfliktusok során a szenvedés minimalizálására törekszik, nevezetesen a fegyveres konfliktus valamennyi áldozatának a lehető legnagyobb mértékű védelme és segítése révén.

– Ius ad bellum

A háború indításának joga korlátlan volt 1907-ig a Drago-Potter egyezmény megszületéséig, amely megtiltotta a pénztartozás behajtása céljából alkalmazott fegyveres konfliktust.²² A XX. századból megemlítendő az 1928-ban elfogadott Kellogg-Briand Paktum, amely a háborúról való lemondást tartalmazta, ami a második világháború kezdetével megbukott. A hatályos nemzetközi jog a fegyveres összeütközéseket vagy jogszerűnek vagy jogellenesnek minősíti. Tehát a háborúskodás tilalma alól két esetben enged kivételt a jog: önvédelem vagy az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata. Az ENSZ Alapokmányának elfogadása (1945 október 24.) óta a *ius ad bellum* megszűnt. Csak önvédelemből²³, illetve Biztonsági Tanács felhatalmazása által lehetséges a támadás²⁴. Minden cselekmény, amely a béke ellen irányul, az az ENSZ hatáskörébe tartozik.²⁵

²⁰ Elspeth GUILD: Mikor bűncselekmény a háború? Budapest, L' Harmattan, 2010.

²¹ 5Móz 20, 19-20.

²² ÁDÁNY – BARTHA – TÖRÖ I.m.

²³ A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti az Egyesült Nemzetek valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetében az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogát mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és a biztonság fenntartására szükséges rendszabályokat meg nem tette. ENSZ Alapokmány 51.cikk

²⁴ Melynek szabályait az ENSZ Alapokmány VII. fejezete tartalmazza, miszerint a következő lépéseket teheti: ideiglenes intézkedések (40.cikk), embargó (41.cikk), fegyveres erő alkalmazása (42.cikk)

²⁵ ÁDÁNY – BARTHA – TÖRÖ I.m.

Érdekességképpen megemlítendő, hogy 1945-ben az eredeti elképzelés az volt, hogy az ENSZ a tagállamok felajánlásaiból létrehoz egy központi haderőt, amely közvetlenül az ENSZ irányítása alatt állt volna.²⁶

A fegyveres összeütközést a nemzetközi közjog nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres összeütközésre taglalja. Ez az a pont, ahol már szükséges szólnunk a humanitárius jogról pontosabban a hágai és genfi jogról. Hágában az első konferencia 1899-ben zajlott II. Miklós orosz cár és Muravjev orosz külügyminiszter kérelmére, amelyet a holland királynő hívott össze, hogy rendezzék a hadijog szabályozását egyezményi szinten. 1899-ben három egyezmény született:

- az első a nemzetközi viszályok békés rendezéséről,
- a második a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól,
- a harmadik az 1864. évi genfi egyezmény alkalmazásáról a tengeri háborúra.²⁷

1907-ben tartották a második konferenciát, amely részben módosította a korábbi egyezményeket, itthon pedig az 1913. évi XLIII. törvénnyel hirdették ki és a mai napig hatályos. A IV. Genfi egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól rendelkezik, ennek 1. cikke értelmében a haditörvények nemcsak a hadseregre érvényesek, hanem a milíciákra és az önkéntes alakulatokra is, ha az alábbi feltételeknek megfelelnek, aminek jelentőségét a Katanga-ügy kiválóan demonstrálja későbbiekben.

1. Ha élükön olyan személy áll, aki alárendeltjeiért felelős;
2. ha meghatározott megkülönböztető jelvényt viselnek, amely messziről felismerhető;
3. ha fegyvereiket nyíltan viselik, és
4. ha a hadműveleteikben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodnak.

Azokban az országokban, amelyekben milíciák vagy önkéntes alakulatok képezik a hadsereget vagy a hadsereg egy részét, azok beletartoznak a hadsereg elnevezésbe.

A 2. cikk szerint: „Valamely meg nem szállott terület lakosságát, amely az ellenség közeledtével önként ragad fegyvert, hogy szembe szálljon a benyomuló csapatokkal, és amelynek nem volt ideje az első cikknek megfelelően szervezkedni, hadviselő félnek kell tekinteni, ha fegyvereit nyíltan viseli, és ha a háború törvényeit és szokásait tiszteletben tartja.”

²⁶ Uo.

²⁷ KOVÁCS i.m.

- V. egyezmény a semleges hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban
- VIII. egyezmény a tenger alatt önműködő ütköző aknák elhelyezéséről
- IX. egyezmény a bombázásról tengeri haderővel háború idejében
- X. egyezmény a Genfi Egyezmény elveinek alkalmazásáról a tengeri háborúra
- XII. egyezmény a semleges hatalmak tengeri háborúra vonatkozó jogairól és kötelességeiről szól.²⁸

Az itt letett alapok biztosították a humanitárius és a genfi jog fejlődését, amely a tárgyalás, jószolgálat, békéltetés, ténymegállapítás, választottbíráskodás szabályainak kodifikációja mellett létrehozta az Állandó Választottbíróságot. A Nemzetközi Zsákmánybíróság felállítása viszont nem sikerült, az 1907. évi XII. egyezmény ugyanis a csekély ratifikációs hajlandóság miatt nem lépett hatályba.²⁹

A korábban említett 1864. évi genfi egyezményt 1906-ban újrafogalmazták, amely részletesebben szabályozta a sebesültek, betegek helyzetét, az egészségügyi alakulatok védettségét, egyértelműen rögzítette, hogy az elfogott katona hadifogoly, tiltotta a védett státusszal és védett jelvénnel való visszaélést.³⁰ Az első világháború után a nemzetközi közösség megújította a hadijog szabályozását. 1925-ben Genfben jegyzőkönyvet írtak alá a mérgező, fojtó vagy hólyaghúzó gázok és a baktériumfegyverek alkalmazásának tilalmáról. Az 1929. évi genfi egyezmények egyike az 1906. évit átdolgozva igen részletesen szabályozta a hadifoglyok státuszát, továbbá az ún. védőhatalmak jogosítványait is rögzítették. A jelenleg hatályos szabályozás a második világháború tapasztalatainak figyelembevételével megalkotott 1949. évi genfi egyezményeken alapul³¹, négy egyezményt jelentettek meg, melyek megállapítják az irányadó alapvető nemzetközi jogi szabályokat fegyveres konfliktusok esetén.³² Az ismertettek alapján különbséget kell tenni a "súlyos jogsértések" – az egyes személyeknek beszámítható, egyéni felelősséget, személyes büntetőjogi felelősséget magalapozó cselekmény – és az "egyezmény egyéb súlyos megsértése" – a hadviselő államoknak, mint nemzetközi jogi személyeknek felróható, jogi felelősséget magalapozó magatartások – között.

²⁸ 1913. évi XLIII. törvény

²⁹ KOVÁCS i.m.

³⁰ KOVÁCS i.m.

³¹ Uo.

³² BELOVICS Ervin (szerk.): Büntetőjog II. Különös Rész, Budapest, HVG-Orac, 2021

Az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv (1977. június 8.) a nemzetközi fegyveres összeütközésre vonatkozik, és újabb humanitárius jogi szabályokat foglal magába. Fontos újítása az okmányoknak, hogy a nemzeti felszabadító háborúkat egyértelműen ide sorolja, továbbá a gerillaháborúban részt vevőknek a korábbinál jóval szélesebb körű védelmet nyújt. A 11. cikk (4) bekezdés értelmében, a személyek testi vagy szellemi egészségét vagy épségét súlyosan veszélyeztető vagy cselekmény vagy mulasztás és a 85. cikk (3) bekezdése által tovább bővült a súlyos jogsértések köre, amik az Egyezménybe ütköznek. A súlyos jogsértéseket pedig az első genfi egyezmény 50. cikke tartalmazza.

- Egyezmény a hadrakelt fegyveres erők sebesültjeinek és betegeinek helyzetének javításáról (I.)
- Egyezmény a tengeri haderők sebesültjeinek és betegeinek helyzetének javításáról (II.) 51. cikk szó szerint egyezik az I. egyezmény 50. cikkével
- Egyezmény a hadifoglyokkal való bánásmódról (III.). Annyiban tér el a korábbiaktól, hogy a 130. cikk nem említi a vagyontárgyaknak a katonai szükség által nem indokolt önkényes és jogellenes megsemmisítését vagy eltulajdonítását. Viszont büntetni rendeli a hadifogolynak az ellenséges Hatalom fegyveres erőiben való szolgálatra kényszerítését, és a hadifogolynak a jelen Egyezmény rendelkezéseinek megfelelő tisztességes és szabályos eljáráshoz való jogától történő megfosztását.
- Egyezmény a polgári lakosság háború idején való védelméről. A IV. egyezmény 147. cikke kiegészítette az I. egyezmény 50. cikkét miszerint:
 - a védett személy jogellenes elhurcolása vagy áthelyezése
 - illetve a jogellenes fogva tartása
 - a védett személynek az ellenséges Hatalom fegyveres erőiben való szolgálatra kényszerítése, illetve a védett személynek a jelen Egyezmény rendelkezéseinek megfelelő tisztességes és szabályos eljáráshoz való jogától való megfosztása és a túszok szedése

E négy egyezmény azonos szövegű 3. cikke a polgárháború során alkalmazandó humanitárius jogi szabályokat rögzíti.

A II. Kiegészítő jegyzőkönyv a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szól, és az 1949-es négy genfi egyezmény azonos szövegű 3. cikkét egészíti ki, azaz a polgárháborúra vonatkozó szabályokat fejleszti tovább.

A III. Kiegészítő jegyzőkönyv (kihirdetve: 2006. évi LXXVIII. tv.) az 1949-es négy genfi egyezmény és azok I., valamint II. Kiegészítő jegyzőkönyveiben használt megkülönböztető jelvényeket (vörös kereszt, vörös félhold, vörös oroszlán és nap) a vörös kristállyal egészítette ki, amely önmagában vagy az említett jelvényeket belehelyezve használható. További kiegészítő speciális szabály a 1925.-ben elfogadott jegyzőkönyv a mérges gázok bevetéséről és az 1972. évi a bakteriológiai és toxikus fegyverek betiltásáról.

2.1. Ítélezési gyakorlat hatása

A bírói jogfejlesztésnek köszönhetően hadijog terén újabb releváns joganyag jelent meg. Nürnberg és a Jugoszláv területen elkövetett háborús bűncselekmények miatt felállított bíróságok ítélezési gyakorlata kiemelkedő mind közül. De ne feledkezzünk meg a Ruandában és sok más területen történt embertelenségek miatt felállított törvényszékek judikatúrájáról sem. Előbbiek mind nélkülözhetetlen elemei a ma tevékenykedő International Criminal Court-nek (továbbiakban: ICC.)

A nemzetközi humanitárius jog és ezen belül a hadijog két lábon áll; egyrészt az írott jogszabályokon, másrészt a nemzetközi szokásjogon. A nemzetközi szokásjog szabályai a nemzetközi és belső fegyveres konfliktusokra egyaránt vonatkoznak, mindazonáltal a két rendszer között eltérések vannak.³³ A szokásjog a II. világháború után létrehozott nemzetközi katonai bíróságok alapszabályain és ítélezései során alakultak ki. Itt említendő a Nürnbergi Törvényszék, ami a későbbiekben bemutatásra kerül, Törvényszék már különbséget tett a háborús és az emberiség elleni bűncselekmények között, aminek fontosságát mutatja, hogy az ENSZ az ítélet általi alapelveket megerősítette. Ennek következményeképpen született meg a Genocídium Egyezmény.

³³ Európai Unió iránymutatása (2005/C 327/04)

A nemzetközi ítélkezési gyakorlatban meghatározó volt az 1986-os Nicaragua-ügy mivel a hágai Nemzetközi Bíróság kimondta, hogy a hadijog szabályai kötik az államokat függetlenül, hogy részesei-e az egyezménynek. A hadijog szabályainak kötelező ereje abból eredt, hogy azok a nemzetközi szokásjog részévé váltak. Tehát az írott és a szokásjog egyenragúvá vált, így nem lehet hivatkozni a *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* elvére. Ami egyébként több olyan garanciális alapelvet sért, amelyet hiányát a hadijog szabályai mellett leginkább kampányoló országok habzó szájjal rónának fel bármely (egyébként szuverén) államnak. Ugyanakkor érdekes, hogy a nemzetközi szintén ez senkit sem ráz meg különösebben, sőt, kifejezetten kíváncsnak ítélik meg. Ez csak azért probléma, mert a két elv jelentése nem változik attól függően, hogy államon belüli, vagy internacionális alkalmazásról van-e szó.

2.2. Büntetőjogi alelvek és az ad hoc bíróságok

Az ENSZ által adott célra létrehozott ideiglenes bíróságaihoz jogi szempontból a büntetőjog alapelveivel kapcsolatban megjegyzés fűzhető. Az *ex post facto* jellegükből adódóan legnagyobb szakmai figyelemmel együttvéve sem képesek hiánytalanul megfelelni minden a, büntetőjogban anyagi vagy eljárásjogi értelemben alkalmazott elveknek, mint amilyen pl.: a pártatlanság elve³⁴. De természetesen ezzel együtt számos pozitív érvet is feltudunk sorolni, mint amilyen például a praktikum, hatékony prevenció.³⁵ A *nulla poena sine lege* elv teljességében való érvényesülése kétségbe vonható. Nincs büntetés törvény nélkül, tehát a bűncselekmény megvalósítóját kizárólag a törvényben meghatározott büntetéssel lehet súlytani. Továbbá szükséges a *nullum crimen sine lege* elvével együtt tárgyalni miszerint a polgárok csak akkor képesek jogkövető magatartást tanúsítani, ha cselekvőségük idején már tisztában vannak azzal, hogy számukra mi a tilalmazott.³⁶ Az elkövető oldalán a büntetni rendeltséghez szükséges a büntetést kiszabó fórumnak az ismerete – amely Jugoszlávia esetében nem valósult meg. Ebből adódóan feltételezhetnénk, hogy a *nullum* elvek egyikének nem felelnek meg az ad hoc bíróságok. Viszont William Schabas megglátása szerint a kilencvenes években léteztek tiltott cselekményeknek az egyéni felelősség közismertnek nevezhető jogi szabályozásai³⁷ és ezzel a logikai összefüggés miatt együtt kellett járjon annak tudata, hogy valamilyen fórumnak joga

³⁴ Vespasian PELLA: Towards an International Criminal Court. The American Journal of International Law, Cambridge University Press, 1950.

³⁵ Antonio CASSESE: Reflection on International Criminal Justice, The Modern Law Review, Wiley, 1998.

³⁶ BELOVICS Ervin: Büntetőjog I. Általános rész. Budapest, HVG-Orac, 2022.

³⁷ Ún. nürnbergi elvek

lesz az eljárás lefolytatására.³⁸ Christoph Burchard német szerző egy fontos megközelítésre hívja fel a figyelmünket nemzetközi büntetőjog terén, miszerint fontos figyelembe vennünk a terminológia és tartalmi különbséget. Angol nyelvterületen általánoságban elfogadott a "law" kifejezés míg máshol megkülönböztetjük a latin „lex” és „ius” fogalmát, voltaképpen a németeknél a "Gesetz" és a "Recht". A maxima a lex, azaz a pozitív jog előzetes kihirdetését követeli meg. A kontinentális rendszerben képzett jogászok számára ez a kijelentés magától értetődőnek tűnik; valóban, a német jogászok gyakran nem ismertek és még mindig nem ismernek más fogalmakat. A "common law" kifejezés is jelzi, az angol-amerikai jogi gondolkodásban, hogy az erkölcsi és a jogi szabályok összeolvadhatnak: egy olyan cselekmény, amelyet általában erkölcstelennek tartanak, szintén minősülhet jogellenesnek, a common law megsértésének is. Az erkölcsiség és a jogszerűség közötti különbségtétel a jogellenes cselekmény büntetőjogi jellege tekintetében válik lényegessé. A német jogászok olyan egyértelmű levet követelnek, amely az ilyen jogellenes cselekmény büntetőjogi szankcióját rögzíti; ilyen törvény nélkül az egyén nem vonható felelősségre. Német jogászok gondolkodása szerint megkövetelnek egyrészt jogszabályt a jogellenes cselekmény megállapításához, másrészt ami a büntetőjogi felelősségre vonást biztosítja. Eme teoretika nem olyan erősen megjeleníthető az angol-amerikai rendszerben, mivel könnyebb levezetni a büntethetőséget a jogellenességből. Levonva a következtetéseket az angol-amerikai és a kontinentális európai – kiemelten a német – jogi gondolkodásból arra az eredményre jutunk, hogy a Nemzetközi Katonai Törvényszék valóban megsértette a *nullum crimen sine lege* elv kontinentális koncepcióját mivel nem létezett olyan jog, ami a háború előtt kriminalizálta volna a bűncselekményeket. De a Nemzetközi Katonai Törvényszék nem alkalmazott visszamenőleges hatályú jogot, – ha hajlandóak vagyunk elfogadni az agressziót erkölcsileg elítélendőnek – mivel az amerikai támogatók meglátása szerint Nürnberg a pozitivista jogot természetjogi megközelítéssel váltotta fel, azaz az igazságszolgáltatás a világ uralkodó véleménye által értelmezett módon lett alkalmazva.³⁹

Az ICC létrejöttét megelőzően még számos nemzetközi büntetőbíróság tevékenykedett, az igazi úttörőnek számító Nürnbergi Törvényszék vagy azzal egyidőben ítélező Tokiói Nemzetközi Törvényszék, ami japán háborús bűnösökről döntött McArthur amerikai főparancsnok 1946. január 16-i rendelete által.⁴⁰

³⁸ William Schabas: Perverse Effects of the Nulla Poena Principle: National Practice and the Ad Hoc Tribunals, European Journal of International Law, 2000.

³⁹ Christoph Burchard: The Nuremberg Trial and its Impact on Germany, Journal of International Criminal Justice, Oxford University Press, 2006. 827-829.

⁴⁰ <https://tinyurl.hu/DRrd>

Három évvel jugoszláv konfliktust követően megkezdődött közép-afrikai konfliktus legvéresebb fejezete, aminek súlyát adja, hogy a népiirtások következtében az igazságszolgáltatás összeomlott.⁴¹ Az ENSZ ezért 1994-ben jugoszláv mintára a létrehozta⁴² a Ruandai Nemzetközi Törvényszéket, ahol a feszültség kiváltója ismételt az etnikai jellegzetességekben volt keresendő. Sierra Leone-ban az 1990-es évek elején induló illegális gyémántkereskedelem és a polgárháborúk során elkövetett emberiség elleni bűncselekmények szintén szükségessé tették egy, ENSZ által létrehozott Különleges Törvényszék felállítását.⁴³ A lista egészen hosszú, ide sorolhatók még a Kambodzsai Bíróságok Különleges Kamarái, a Libanoni Különleges Törvényszék, amelyek tevékenysége mind meghatározta a soron következően bemutatandó International Criminal Court ítélkezési gyakorlatát.

3. Nürnbergi és a Jugoszláv Törvényszék elé kerülő háborús bűncselekmények

Már 1949 óta az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottságának napirendjén volt az ICC létrehozása, aminek eredményeképpen 1998. július 17.-én Rómában az ENSZ által összehívott konferencián elfogadták a Római Statútumot (továbbiakban: Statútum), amit Magyarország ratifikált 2001. november 7.-én és rá egy évre 2002-ben hatályba is lépett.

Ezt pedig őrizték és ápolják oly őszintén és komolyan, hogy mindkét fél a másik hasznát, tiszteletét és előnyét előmozdítsa, s hogy az egész Római Birodalom hív szomszédsága és a béke s a barátság iránti törekvések biztos ápolása Franciaországgal és viszont: Franciaországa a Római Birodalommal teljességgel újra megerősödjön és virágozzék.”⁴⁴

Nemzetközi büntetőbíráskodás történetében a fordulatot 1648-ban harmincéves háborút lezáró vesztfáliai béke hozta el. Ennek nyomán vált általánossá az az elv, melynek értelmében az egyenlő nem gyakorolhat hatalmat az egyenlő felett (*par in parem non habet imperium*), vagyis azonos státuszú entitások nem ítélik meg egymást saját bírói fórumaik előtt.⁴⁵

⁴¹ KIRS Eszter: Introduction and Critical Remarks Regarding the Gacaca System in Rwanda. Miskolci nemzetközi jogi közlemények, 2008. Hozzávetőleg Magyarországgal megegyező lélekszámú országban öt bíró és ötven gyakorló jogász maradt

⁴² 55/1994. számú BT határozat

⁴³ <https://tinyurl.hu/zY0d>

⁴⁴ A Münsteri béke – Instrumentum Pacis Monasteriensis Az 1648-as münsteri békeszerződés szövege Kiadja: Széchenyi István Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Jogelméleti Tanszéke

⁴⁵ KENDE Tamás – NAGY Boldizsár – SONNEVEND Pál – VALKI László (szerk.): Nemzetközi jog. Budapest, Wolters Kluwer, 2018.

A nemzetközi jogot maguk az államok alkotják felsőbb hatalom nélkül, így a nemzetközi jog adott szabálya akkor terjed ki rájuk, ha ahhoz valamilyen módon hozzájárultak, tehát alapvetően nemzetközi egyezményben való részességgel vagy nemzetközi szokásjogi norma hatályának elismerésével.⁴⁶ A humanitárius jog célja – lényegéből adódóan –, hogy a fegyveres konfliktusok idején alkalmazást nyerjen. A kérdés tehát az, hogy a fegyveres konfliktus ténylegesen (de facto) és jogilag (de iure) mettől meddig tart.⁴⁷

„Jelen Egyezmény alkalmazást nyer a két vagy több Magas Szerződő Fél között bekövetkező megüzent háború vagy minden más fegyveres összeütközés esetén, még ha a hadiállapot fennállását közülik valamelyik nem is ismeri el.”⁴⁸

Láthatjuk, hogy a fegyveres konfliktusok két csoportra oszthatók, egyrészt a tényleges hadviselési szándékot kifejező „megüzent háború” kategóriája, illetve arra az esetre, amikor hadiállapot megállapítása nélkül alakul ki valós fegyveres konfliktus. Hadüzenet jelentőségét Grotius is kiemeli: *„hadüzenet is követelménye a szabályszerűen indított háborúnak”*.⁴⁹ A holland gondolkodó hadüzenettel kapcsolatos meglátásait napjaink forrásai is megerősítik. Grotius szerint semmi nem tiltja, hogy a hadüzenettel egyidejűleg meg is induljon a konfliktus.⁵⁰ Ennek a lenyomatát tükrözi a mai hadgyakorlatok kézikönyve is.⁵¹

Az eltelt évezredek rengeteg népet és ártatlan lakosságot sanyargató háborúkat láttak, az egyetlen eszköz, amivel feltudjuk ellene venni a harcot nem más, mint a nemzetközi büntetőjog. A nemzetközi büntetőjogi normák érvényesítése azonban nem maradhat a nemzetközi fórumok privilégiuma.⁵² A nemzetközi államközösség ugyanis szükségesnek tartotta, hogy az államok nemzetközi jogi felelősségen túl kivételes esetekben az egyént is felelőssé tegye büntetőjogilag és ezeket a jogellenes cselekményeket „nemzetközi bűncselekményeknek” nevezzük.⁵³ A nemzetközi bűncselekmények tényállásának a meghatározása és azok üldözése tehát két különböző szinten történik: egyrészt nemzetközi, másrészt belső állami szinten.⁵⁴

⁴⁶ ÁDÁNY – BARTHA – TÖRŐ i.m.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ A hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény 2. cikk

⁴⁹ GROTIUS i.m. 211.

⁵⁰ GROTIUS i.m. 218.

⁵¹ Field Manual 27-10 Chapter 2, 20.b.: The Law of Land Warfare (Hadjogi kézikönyv az amerikai hadsereg részére) szerint lehetséges a meglepetésszerű támadás

⁵² HOFFMANN Tamás: Az Emberiesség elleni bűncselekmények nemzetközi és magyar jogi szabályozása. Állam- és jogtudomány, Akadémiai Kiadó, 2017. 29-55.

⁵³ Alferd VERDROË – Bruno SIMMA: Universelles Völkerrecht. Berlin, Duncker & Humblot GmbH, 260-267.

⁵⁴ KUSSBACH Erich: Nemzetközi és európai büntetőjog. Budapest, Szent István Társulat, 2005.

A későbbiekben bemutatásra kerül, hogy az államok üldözték az ellenfél által elkövetett bűncselekményeket, de a saját katonáik által megvalósított cselekményekért a felelősségre vonást elhanyagolták. Ebben az új fejlődési szakaszban a nemzetközi közösség egy járatlan útra tévedt mivel eddig csak az államok vagy nemzetközi szervezetek közötti jogviszonyokat szabályozták tehát az egyént csak az államon keresztül érintették, de most már érinthető az egyén passzív nemzetközi jogalanyisága. E legújabb fejlődés értelmében az egyén nemzeti büntetőjogi felelőssége mellett létezik egy közvetlenül a nemzetközi közjogon alapuló egyéni büntetőjogi felelősség.⁵⁵ Legfőbb kérdés mégis az, hogy a tilalom alá helyezett cselekmények milyen formában kerüljenek az igazságszolgáltatás elé, szükséges egy nemzetközi fórum létrehozása vagy elegendő a nemzeti? Az irodalmak a történelmi példákat illetően rengetegszer a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszéket említik legelsőként, viszont ennél mélyebbre ásva az irodalomban, találunk a történelemben korábbi Törvényszékeket, amiknek munkái által hasznos következtetéseket vonhatunk le.

Nobuo Hayashi, akinek munkáságára nemzetközi háborús bűnökkel kapcsolatos perekben és diplomáciai tárgyalásokon is rendszeresen hivatkoznak, felhívja a figyelmünket egy érdekes történetre. Aiszkhülosz a görög tragédia atyjának tollából származik a királyi származású Oresztész története. Főszereplőnköt fűriák üldözik gyilkosság vádjával ezért Athéné istennő segítségét kéri, aki Oresztész-t és a fűriákat” az idegen” jelzővel illeti ezzel is utalva arra, hogy a világ más-más pontjáról érkeztek.⁵⁶ Az ügyet illetően tekinthetjük úgy, mint az első irodalom, amely az ókori görög nemzetközi törvényszékhez köthető, hiszen Athéné feljegyzésében is az áll, hogy: „az első vérrontásért folyó per”. A bíróságot külön emiatt hozták létre, leginkább úgy tekintendő, mint egy egyetemes joghatósággal működő nemzetközi büntetőbíróság. Athéné nem hajlandó a felek ismerőse által tett eskü alapján ítélni, ehelyett ragaszkodik ahhoz, hogy olyan esküdtszékét állítson fel a polgárok legjobbjából, ami nem anarchikus és nem despotikus. Az esküdtszék nem haszonszerző és nem haragra lobbanékony „örszemként védi az ártatlanokat”. Kiemelendő, hogy törvényszékeket nem a győztesek, az áldozatok vagy a feltételezett elkövetők közössége alkotja, negatívum viszont a legitimitási aggály mivel Athéné felülről *deus ex machina*ként érkezik.⁵⁷

⁵⁵ VERDROß-SIMMA i.m. 264 és köv.; Knut IPSSEN: Völkerrecht. C. H. Beck, München, 2018. 661. és Karl ZEMANEK: Neuhold-Hummer-Schreuer, Österreichisches Handbuch, 476-477.

⁵⁶ Aeschylus, *Eumenides*, in *Aeschylus' Oresteia*, 310, edited and translated by Alan H. Sommerstein (Cambridge, MA: Harvard University Press/Loeb Classical Library, 2008), 395.

⁵⁷ Nobuo HAYASHI – Cecilia m. BAILLIET : The Legitimacy of International Criminal Tribunals. Cambridge University Press is part of the University of Cambridge, 2017.

3.1. Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék

Az eddigi történelmi előképeket és próbálkozásokat nem figyelembe véve Nürnbergben valósult meg először, hogy kifejezetten nemzetközi szinten felelősségre vonták a háborús bűnösöket. Ennek a fejlődésnek az első lépcsőfoka visszavezethető egészen 1943. október 19-30. közötti időszakra amikor Churchill, Rooseveltt és Sztálin Moszkvába érkeeztek. A csúcstalálkozóhoz kapcsolódó Háromhatalmi nyilatkozat a kegyetlenkedésekről⁵⁸ meghatározó dokumentum a nemzetközi büntetőjog életében.

Figyelmeztetjük azokat, akik még nem szennyezték be kezüket ártatlanok vérével, hogy tartózkodjanak is attól, hogy a bűnösök sorába lépjenek, mivel kétség sem férhet hozzá, hogy a három szövetséges hatalom a világ végéig is üldözni fogja azokat, hogy átadja őket vádlóiknak, avégett, hogy igazság tétessék.”

A nagyhatalmak következő fellépése a háborús bűnösökkel szemben az 1945 augusztus 8.-án aláírt Londoni Egyezmény⁵⁹, melynek melléklete tartalmazta a Nemzetközi Katonai Törvényszék alapokmányát, aminek 6.cikke meghatározta a bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményeket.

„(a) Béke elleni bűncselekmények: a nemzetközi szerződéseket, egyezményeket, vagy garanciákat sértő agresszív háború tervezése, előkészítése, kezdeményezése vagy folytatása, illetve az olyan közös tervben vagy összeesküvésben való részvétel, amely az előzőek megvalósítására jött létre;

(b) Háborús bűncselekmények: a háború jogának vagy szokásainak a megsértése, különösen a megszállt területen élő vagy tartózkodó polgári lakosság tagjainak megölése, bántalmazása, rabszolgamunkára fogás vagy bármilyen más célból történő áttelepítése; a hadifoglyok vagy tengeren tartózkodó személyek megölése vagy bántalmazása; túsok kivégzése, köz-, vagy magántulajdon fosztogatása, illetve városok, falvak katonai szükséglet által nem indokolt önkényes elpusztítása vagy lerombolása.

⁵⁸ <https://tinyurl.hu/1O3N>

⁵⁹ <https://tinyurl.hu/Cb0d>

(c) Emberiesség elleni bűncselekmény: bármely polgári lakosság tagja ellen a háború előtt vagy alatt, elkövetett emberölés, kiirtás, rabszolgaságba taszítás, áttelepítés és embertelen cselekedetek, valamint a Törvényszék hatáskörébe tartozó más bűncselekmény végrehajtása során vagy azzal összefüggésben politikai, faji, vagy vallási alapon történő üldözés, függetlenül attól, hogy sérti-e az elkövetés országának jogát.⁶⁰

Az európai büntetőjogi dogmatika szempontjából büntetőjogi újdonságnak minősült az angolszász jogból átvett, szervezeti bűncselekmény fogalma, aminek alapját a konspiráció elmélete nyújtotta. A Statútum 9. cikkében foglalt azon szabály, miszerint a Törvényszék bármely csoport vagy szervezet tagja ellen indított perben a bíróság megállapíthatja, hogy az a csoport vagy szervezet, amelynek az érintett személy tagja volt, bünszervezetnek minősül, amennyiben a vádlottat valamely bűncselekmény miatt elítélték.⁶¹ Tehát a 9. cikk értelmében a Gestapo, SD és az SS szervezeteket bűnösnek találta, de tagjait csak abban az esetben érte büntetőjogi következmény, ha tagjai lettek vagy azok maradtak miután tudomás szereztek arról, hogy a Statútumban foglaltak cselekményeket elkövették vagy arra szolgáltak. Így mentesültek, akik 1939. szeptember 1.-je előtt már tagjai voltak a szervezetnek, aminek kiváltó oka szerint a Katonai Törvényszék nem rendelkezik joghatósággal a háború előtt elkövetett bűncselekmények felett. A szervezetek bűnösnek nyilvánítása csak úgy történhet, hogy ártatlan személyeket emiatt ne büntessenek meg.⁶²

Lefolytatott perek után a Törvényszék még rengeteg ideig dolgozott a főbűnösök elítélését követően, munkájukat 1948-ban fejezték be, de egyből hatalmas kritika érte a Törvényszéket. A Statútum 16. cikke tartalmazta a tisztességes eljáráshoz („*fair trial*”) való jogot, aminek megkérdőjelezhetőségét maguk a németek is elismerték más szerzőkkel egyaránt. A problémák között a legfontosabb az volt, hogy a törvényszék alig látszott többnek, mint a győztesek igazságszolgáltatása, ahol a győztes vezetők a háború végén bíróságot hoznak létre a legyőzött vezetők üldözésére. Az ilyen bíróságokat néha alig tekintik jobbnak, mint a háborús zsákmányok felosztására használt egyéb intézkedéseket, különösen azért, mert a nürnbergi bíróság nem foglalkozott olyan bűncselekményekkel, mint a tömeges fosztogatás vagy a meghódított népek asszonyainak szisztematikus megerőszakolása.

⁶⁰ 2011. évi CCX. törvény 2.§ (1) megadott szöveg, ami a Nürnbergi Törvényszék Statútum 6. cikkének hivatalos magyar fordítása.

⁶¹ KUSSBACH i.m.

⁶² ENSZ Közgyűlés, Nemzetközi Jogi Bizottság: A Nürnbergi Törvényszék alapokmánya és ítélete - Történet és elemzés, New York, 1949.

A Törvényszék alapokmánya a korabeli bűncselekmények között csak azokat határozza meg, amelyeket náci német tisztviselők követtek el, teljesen elkeseredve a szövetséges tisztviselők által elkövetett, közel azonos bűncselekményekkel kapcsolatban.⁶³

Erről árulkodik már pusztán a Statútum 1.cikke is:

„Az Amerikai Egyesült Államok kormánya, a Francia Köztársaság Ideiglenes Kormánya, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának kormánya, valamint a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormánya által 1945. augusztus 8-án aláírt megállapodás értelmében az európai tengely fő háborús bűnöseinek igazságos és gyors tárgyalására és megbüntetésére Nemzetközi Katonai Törvényszéket kell létrehozni.”

Szerkezetét tekintve is hagy maga után kívánnivalót mivel mind a négy bírát és a négy pót bírát a szerződő felek nevezték ki⁶⁴ és a bírák kizárását a védelemnek és a vádnak egyaránt tiltották.⁶⁵ A főügyészeket a szerződő felek nevezték ki, akik majd bizottságként tevékenykedtek.⁶⁶ Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának bírāja, illetve a Törvényszék ügyésze így fejezte ki álláspontját:

„Az, hogy négy nagy győzelemittas, ugyanakkor több sebből vérző Nemzet állja a jogszerű bosszúálló kezét és önként állítja az elfogott ellenségeit törvényes ítélet elé, az egyik legjelentősebb érdem, amellyel a hatalom valaha is az ész előtt adózott. Ki állja a jogszerű bosszúálló kezét és önként állítja az elfogott ellenségeit.”⁶⁷

Neki köszönhető, hogy vette a bátorságot és szembe szállt Churchill- el, valamint Leninnel annak érdekében, hogy lebeszélje őket arról, hogy kirakatpereket és gyorsított kivégzéseket rendezzenek.⁶⁸

⁶³ HAYASHI – BAILLIET i.m.

⁶⁴ Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék Statútumának 2. cikke

⁶⁵ Uo. 3. cikke

⁶⁶ Uo. 14. cikke

⁶⁷ Jackson bíró nyitóbeszéde: <https://tinyurl.hu/K5DO>

⁶⁸ Safferling i.m.

Sok negatívum ellenére szükséges elismerünk a Törvényszék munkáját, hiszen tevékenységük sokáig hatással lesz a nemzetköz büntetőjogra. A konkrét bűncselekmények megtorlásán túl a törvényszék elvitathatatlan történelmi érdeme, hogy a nemzetközi büntetőjog valódi úttörőjeként elsőként járt el a nemzetközi közösség nevében a háború jogát és szokásait súlyosan megsértő egyénekk szemben.⁶⁹A Törvényszék hatást gyakorolt a humanitárius jog fejlődésére is egyben, mivel elkezdődött a fegyveres konfliktusokra vonatkozó szokásjog kialakulása. Súlyát is jelöli, hogy az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága összegyűjtötte a 20.sz közepén Nürnbergi Törvényszék alapokmányában és ítéletében elismert nemzetközi jogi elveket – például: bűncselekmény meghatározásánál és az eljárás lefolytatásánál mai napig fontos a Führerprinzip irrelevanciája. Ennek következtében a 6. alapelv b). pontja definiálja a háborús bűncselekményeket miszerint:

„A hadviselés törvényeinek vagy szokásainak a megsértése, ide tartoznak különösen a megszállt területek polgári lakossága ellen elkövetett emberölés, rossz bánásmód vagy rabszolgamunkába hurcolás; hadifoglyok vagy hajótöröttek ellen elkövetett emberölés, rossz bánásmód; túsok megölése, köz- vagy magántulajdon fosztogatása, városok, falvak önkényes lerombolása vagy bármely más a katonai szükség által nem indokolt pusztítás;”

⁶⁹ ÁDÁNY – BARTHA – TÖRŐ i.m.

3.2. Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszéke

A Balkán-félsziget térképe századok óta meglehetősen színesnek mutatkozott nemzetiségek terén, amely erős gyújtópontként szolgált a politikai változásokkal együttvéve, hogy kezdetét vegye a század második felének legvéresebb háborúja. A tízévet felölelő háborúskodás számos kegyetlenséget, háborús bűncselekményt és polgárság elleni atrocitásokat szült, arra ösztönözve a nemzetközi közösséget, hogy az elkövetőket bíróság elé állítsák. Az egyre erősödő válságban a humanitárius jog helyett – a háború utáni rendezésre tekintettel – az etnikailag homogén terület kialakítása vált sokak számára fontossá. Az etnikai tisztogatás borzalmait nem lehetett egy az egyben a nürnbergi modellt átültető törvényszéket létrehozni.⁷⁰ Ennek érdekében a Biztonsági Tanács 1993.02.22.-én úgy határozott, hogy létrehozza a Jugoszláviai Nemzetközi Büntetőbíróságot. De miért is volt szükség erre, másrészt milyen alapon tette is meg a Biztonsági Tanács – ezek a kérdések szintén aktuálisak Ruanda esetében. A konfliktusok egyes szakaszaiban elkövetett cselekmények numerikus megoszlása viszont azt sem tette lehetővé, hogy bármelyik, a jogsértésekben korábban érintett állam joghatósága alá utalják a cselekményeket mivel káosz alakult volna ki.⁷¹ A nemzeti hatóságok arra sem voltak alkalmasak, hogy saját joghatóságuk alá tartozó személyeket megbüntessenek.⁷² Aminek hátterében az áll, hogy a fő felelősök magas pozíciókat betöltő államférfiként jártak el ebből adódóan egy új problémába ütközött a nemzetközi közösség, így a hatóságok nem mertek olyan személyekkel szemben eljárni, akiket hősnek tituláltak vagy félttek tőle.⁷³ Az ENSZ Alapokmányából levezethető a folyamat, miszerint a 24. cikk (1) alapján a Biztonsági Tanács felelős a nemzetközi béke fenntartásáért, a (2) meghatározza melyik fejezetek biztosítják a Biztonsági Tanács számára ezt a különleges hatáskört (VI., VII., VIII., és XII). Ezek közül most a VII. fejezet 41. cikke a legfontosabb mert felhatalmazza a Biztonsági Tanácsot, hogy határozza meg, „hogymilyen fegyveres erők felhasználásával nem járó rendszabályokat kíván foganatosítani” feltéve, hogy előzőleg megállapította: „a béke bárminő veszélyeztetésének vagy megszegésének, vagy bárminő támadó cselekménynek fennforgását”.⁷⁴

⁷⁰ ÁDÁNY Tamás Vince: A nemzetközi büntetőbíróság joghatósága, Budapest, Pázmány Press, 2014.

⁷¹ Bertram S. BROWN: Primacy or Complementarity: Reconciling the Jurisdiction of National Courts and International Criminal Tribunals, Yale Journal of International Law, 1988. 398.

⁷² ÁDÁNY i.m.

⁷³ Natasa KANDIC: War Crimes and Civil Society, East European Constitutional Review, 2001. 110.

⁷⁴ ENSZ Alapokmánya VII. Fejezet 39. cikk

Az Alapokmány 25. cikkének értelmében a tagállamok kötelezik magukat, hogy a Biztonsági Tanács határozatait végrehajtják. Kérdés, hogy a Biztonsági Tanács a rá ruházott hatalommal jogosult-e büntetőbírótság felállítására? Tény, hogy a Biztonsági Tanács az Alapokmány 29. cikke alapján jogosult kiegészítő szerveket is létrehozni – értelemszerűen egy büntetőbírótság nem tartozik ide. Így a 29. cikk önmagában nem nyújt elegendő erőt ahhoz, hogy a Biztonsági Tanács büntetőbírótságot állítson fel.

A Biztonsági Tanács így igen szorult helyzetben volt mivel a nemzetközi közösség követelte a tettesek felelősségre vonását – amit kizárólag pártatlanul és tisztességes eljárás keretei között lehetett megvalósítani. Nemzetközi igény kielégítésére csak kettő lehetőség biztosított. Multilaterális szerződés megkötése, ami sok évet venne igénybe a ratifikációk miatt és a bizonyítékok nagy része is elveszne ezzel együtt előfordulhat az is, hogy az érintett állam nem ratifikálja a szerződést, vagy a másik megoldás, hogy Biztonsági Tanács határozatot hoz⁷⁵ egy komplikált és ingatag érveléssel. Az ENSZ teljesmértékében tudatában volt annak, hogy az Alapokmányban lefektetett hatáskör nem elegendő így a 39. cikkben lefektettek értelmezésével igyekezte igazolni magát. Az Alapokmány 39. cikkében megnevezett a nemzetközi béke és biztonság helyreállítása érdekében foganatosítandó, „rendszabálynak” minősül, amelynek elrendelésére „bele értett hatásköre” keretében jogosult.⁷⁶

A hágai székhelyű bíróság Statútumának⁷⁷ 1. cikke értelmezése szerint a bíróság joghatósággal bír azok felett, akik 1991 január 1.-je után a volt Jugoszlávia területén a nemzetköz humanitárius jog megsértése miatt súlyos jogsértőnek minősülnek. A 2. cikk hivatkozik a négy Genfi Egyezményre, amiből adódóan meghatározható a Bíróság joghatósága alá eső súlyos jogsértések továbbá elegendő volt, hogy a vádpontok között Jugoszlávia területén elkövetett bűncselekmények szerepeljenek tehát a személyi hatály az állampolgárságra nem volt lekorlátozva;⁷⁸

⁷⁵ ENSZ Biztonsági Tanács 827. (1993) határozata.

⁷⁶ KUSSBACH i.m.

⁷⁷ <https://tinyurl.hu/Ymim>

⁷⁸ Az elsőfokú tanács 1995. évi augusztusi 10.-i határozatában hangsúlyozta a 2. cikk önállóságát (<https://tinyurl.hu/RFXx>) Hivatkozik Genfi Egyezményekben meghatározott súlyos jogsértésekre, de a továbbiak tekintetében felsorolja azokat a jogsértéseket, amelyek estében a bíróság joghatósággal bír, aminek alapját a szárazföldi hadviselési szabályzat (1907. évi IV. hágai egyezmény melléklete, a népiirtás tilalmáról szóló 1948. évi egyezmény és a Nürnbergi Törvényszék statútuma adja. A Bíróság hivatkozott az ENSZ főtitkárának jelentésére is [U.N. Doc. S/25704 (3May 1993)] ami alapján a felsorolt bűncselekmények a nemzetközi szokásjog részét képezik, ebből adódóan a részesfeleket kötelezik függetlenül, hogy részes-e a genfi egyezmények vagy sem.

- emberölés
- kínzás vagy embertelen bánásmód, beleértve a biológiai kísérletek;
- nagy fájdalom szándékos okozása vagy testi épség, vagy az egészség elleni súlyos merénylet szándékos elkövetése;
- a javaknak a katonai szükség által nem indokolt nagymérvű önkényes és törvénytelen megsemmisítése vagy eltulajdonítása;
- hadifoglyok vagy polgári személynek az ellensége hatalom fegyveres erőiben való szolgálatra kényszerítése;
- hadifogolynak vagy polgári személynek a tisztességes és szabályos bírósági eljáráshoz való jogától történő megfosztása;
- polgári személy törvénytelen elhurcolása, áttelepítése vagy visszatartása;
- túsok ejtése.⁷⁹

A 3. cikk foglalkozik a „háború törvényeinek és szokásainak” megsértésével;

- mérgezett fegyverek vagy más fegyverek használata abból a célból, hogy szükségtelen szenvedést okozni;
- városok, települések vagy falvak önkényes, a katonai szükség által nem indokolt, lerombolása vagy elpusztítása;
- nem védett városok, települések, falvak, lakóhelyek vagy épületek bármilyen módon történő megtámadása vagy bombázása;
- vallási, jótékony célú, oktatási, művészeti vagy tudományos intézmények, történelmi műemlékek, művészeti vagy tudományos javak lefoglalása, lerombolása vagy szándékos megkárosítása;
- köz- vagy magántulajdon jogellenes eltulajdonítása.⁸⁰

A 7. cikk 1. bekezdése értelmében büntetőjogi felelősség terheli, aki a fent említett bűncselekményeket elköveti, elkövetését eltervezte, arra valakit felbújtott illetőleg az elkövetést megparancsolta. Az elkövetőt hivatali minősége nem mentesíti a felelősség alól (7.cikk 2. bek.). Az előljáró és parancsnoki felelősség is megjelent a 3. cikkben miszerint, ha tudott az alárendelt személy által elkövetett bűncselekményről és elmulasztotta a szükséges intézkedések meglétét.

⁷⁹ 1949. évi genfi egyezmények súlyos megsértése a) -tól h) -ig. tartó felsorolása

⁸⁰ háború törvényeinek és szokásainak megsértése a) -tól e) -ig. tartó példálózó felsorolása

A 9. cikk érinti a Bíróság joghatóságát, ami kizárólagos az említett bűncselekmények tekintetében és eltérő a későbbiekben tárgyalandó ICC – komplementáris joghatóság – alkalmával. A Törvényszék joghatósága a nemzeti bíróságokéval párhuzamos, vagyis a Statútumban felsorolt bűncselekmények esetében mindkét testület eljárhat. A Törvényszék azonban elsőbbséget élvez, mivel a nemzeti bíróságok előtt folyó eljárás bármely szakaszaiban kérheti a joghatóság átengedését, természetesen a *ne bis in idem*, vagyis a többszöri eljárás tilalmának garanciája mellett.⁸¹

Bíróság felépítését tekintve megemlítendő a három elsőfokú és egy fellebbviteli tanács, amely mindegyikét három állandó bíró alkotta, akiket az ENSZ Közgyűlés választ négy évre, majd azt követően újraválaszthatóvá válnak ismételten. A nagy ügyteher miatt szükséges volt hat *ad litem* bíróra akiket szintén az ENSZ Közgyűlése választ a BT által előterjesztett listáról négy évre, viszont ők már nem bírtak megújítható mandátummal.

Az Ügyészi Hivatal függetlenül működik a Biztonsági Tanácstól, minden államtól és nemzetközi szervezettől és a Bíróságtól egyaránt.

Jegyzői hivatalnak feladata az adminisztráció és a technikai szolgáltatás biztosítása, amely az eddig említett szereplők mindegyikének rendelkezésére állt. Irányítja az Áldozat- és Tanúvédelmi egységet, a fogdát – ahol a nyomozati, vádemelési és tárgyalási szakasz alatt tartják a vádlottakat, Védelmi Tanácsot a 11. cikk alapján.

Bírák kijelölésénél fontos szempont volt, hogy két ugyanazon nemzetiségű nem lehetett, továbbá követelmény a magas erkölcsi színvonal, pártatlanság, feddhetetlenség és hazájuk legfőbb hivatalára vonatkozó elvárások teljesítettsége. Szükséges volt a büntetőjog, nemzetközi jog és a humanitárius jog területének ismerete (13. cikk).

A bíróság kezdettől fogva azzal foglalkozott, hogy a Jugoszláviában történtek nemzetközi fegyveres összeütközésnek vagy nem nemzetközi fegyveres összeütközésnek minősül, valamint, hogy ez jelentős-e egyáltalán a Statútum 2. cikke esetén.⁸²

⁸¹ JENEY Petra: Szemelvények a Jugoszláviai Törvényszék humanitáriusjogi gyakorlatából, in: Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Budapestinensis XXXVIII-XXXIX, 2001/2002.

⁸² JENEY i.m.

Ennek a kérdésnek rendkívül nagy jelentősége van mivel, ha nem nemzetközi fegyveres összeütközésről van szó akkor csak az 1949. évi Genfi Egyezmények közös 3. cikkét lehet alkalmazni. A közös 3. cikk pedig nem tartalmaz „súlyos jogsértésre” vonatkozó szabályokat, ami alapján lehetséges lenne a vádlott egyéni felelősségét vizsgálni.⁸³ A Bíróság Statútumának 2.cikke értelmezésében irrelevánsnak tartotta, hogy nemzetközi vagy nem nemzetközi összeütközésről van szó.⁸⁴ A fellebbviteli tanács döntésében elismerte, hogy a jugoszláv konfliktusban nemzetközi és polgárháborús elemek keverednek.⁸⁵ Ennek ellenére helyben hagyta az elsőfokú döntést⁸⁶ amit azzal indokolt, hogy a kérdéses esetek nem a Statútum 2. cikke (Genfi jog) hanem a 3. cikke (Hágai jog) alá esnek, amelyek minden fegyveres összeütközésre alkalmazandók. Továbbiakban Kovács Péter a bíróság joghatóságának tárgyalásakor akként érvel, hogy: „Jugoszlávia szétesésekor függetlenné váló országokban, mindenekelőtt Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában kirobbant, és az akkori Szerbia-Montenegró által különböző formákban támogatott *polgárháborúk során elkövetett cselekmények* tekintetében rendelkezik joghatósággal.”⁸⁷

⁸³ Ezt a lehetőséget a védelem is kijátszotta a Tadic-ügyben, megtámadva a bíróságot miszerint nincsen hatásköre.

⁸⁴ A bírósági döntés 52. bekezdése.

⁸⁵ KUSSBACH i.m.

⁸⁶ <https://tinyurl.hu/YtBm>

⁸⁷ KOVÁCS Péter: Bevezetés a nemzetközi büntetőbíróság joggyakorlatába, Budapest, Pázmány Press, 2020.

4. Nem nemzetközi fegyveres összeütközés

Az, hogy egy adott helyzet fegyveres konfliktusnak minősíthető-e, illetve azon belül nemzetközi vagy nem nemzetközi kategóriába esik-e tények és jog közötti szűk mezsgyén húzódnak. Alábbiakban bemutatásra kerül a kevésbé népszerűséget élvező, ellenben annál nagyobb figyelmet érdemlő nem nemzetközi háborús konfliktusok meghatározásának kialakulása, valamint a dolgozat végén az ICC gyakorlatában ezzel összefüggésben történő megítélése.

Lincoln elnök felkérte Francis Lieber harvardi jogászprofesszort, hogy készítsen el egy olyan szabályzatot az unionista erőknek, amelynek révén egyértelművé válik minden katonára számára, hogy milyen elveket kell betartania. Az 1863-ban kibocsátott Lieber-kódex túlnyomórészt az államközi háborúra vonatkozik, de utolsó, X. fejezete a polgárháborúkra. Az utókor azonban mégis fontos dokumentumnak tartja, mivel:

- egyszerű formában megfogalmazott szabályaival befolyásolta a későbbi nemzetközi jogalkotást,
- eleve méltánylandó a szándék, hogy a polgárháborút is szabályozni akarták.

Mint látjuk, a polgárháborúra vonatkozó nemzetközi jogi szabályokat kilencven évvel ezután sikerült csak rögzíteni.

A birodalmakon belüli függetlenségi mozgalmak (az ún. harmincéves háború első „cseh” szakasza, az 1703-1711-es Rákóczi-szabadságharc, az 1848-1849-es szabadságharc) megítélése és az alkalmazandó szabályok érvényesítése ellentmondásos volt: bár rendszerint az adott birodalom belső ügyének tekintették, a követett hadijogi szabályok általában megfeleltek az államközi háborúkban szokásosaknak: a szabadságmozgalmak leverésekor volt olyan, amelyik korrekt kompromisszumos békével járt (például az 1711-es szatmári béke), ugyanakkor a korabeli Európát felháborította Haynau 1849-es terrorja, még akkor is, ha ezt sokkal inkább a korabeli média, mintsem államok hivatalos nyilatkozatai ítélték el.⁸⁸

⁸⁸ KOVÁCS i.m.

Más szerzők, mint Csarada János 1901-ben ennek ellenére nem tett megkülönböztetést nemzetközi és nem nemzetközi konfliktus között „háború alatt nyílt harcot értünk államok, illetve egy államnak különböző pártokhoz tartozó polgárai között (polgárháború), melynek célja fegyveres erővel kivívni azt, amit barátságos úton, békés eszközökkel elérni nem sikerült.”⁸⁹

A humanitárius jogot, mint ahogy láttuk, alkalmazni kell akkor is, amikor az államok a hadiállapot fennállását nem ismerik el. A genfi egyezmény közös 2. cikke egyértelműen „minden más fegyveres konfliktusról” („or of any other armed conflict”) szól.⁹⁰ Nemzetközi jogi jogszabályok nem határoznak meg erre vonatkozóan tényállásokat – genfi jog joghézagja. Fontos, hogy a tagállamok büntetőjogi szabályrendszeréből ki kell tűnnie, hogy a háborús bűncselekmények törvényi tényállásának alkalmazása csak a nemzetközi fegyveres összeütközések esetén kerül alkalmazásra. Polgárháború, ellenállási mozgalom, tömegfelkelés esetében alkalmazható a humanitárius jog annak ellenére, hogy nem nemzetközi konfliktusról van szó. Viszont nem tartozik a humanitárius jog szabályai alá a belső feszültség és a szükségállapot, de minden fegyveres összeütközés esetén alkalmazni kell a genfi egyezmények 3.cikkét, amely minimális védelmi szabályokat fogalmaz meg. Továbbiakban szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a fegyveres összeütközés nem keverendő össze más-más hadviselési formával. A gerilla⁹¹ háború egy irreguláris hadviselési forma.⁹² A gerilla eredetileg a spanyol *guerra* szóból származik, ami a háborúnak kicsinyítő jelzője, jelentése: kis, kicsi háború. Olyan csoport, amely képtelen a polgárháborúra. Mivel a gerillaharcosok nem viselnek egyenruhát, ezért automatikusan nem ismerhetők el a humanitárius szabályok értelmében harcolóknak.⁹³ A klasszikus értelemben vett fegyveres összeütközés esetében fegyveres, katonai erők, csapatok állnak egymással szemben. A terrorcselekmény elkövetője egy szervezet, sok esetben egyetlen személy és terrorcselekmény kifejtésekor megvalósul az agresszió, amely a háború fogalmának egyik alkotóeleme is.⁹⁴ Amíg a háborúban a fegyveres erők vezénylest, előre kidolgozott stratégiát követnek, addig a terrorcselekmény végrehajtói meggyőződésből, és meglepetés pillanatát kihasználva követik el tetteiket.

⁸⁹ CSARADA János: A tételes nemzetközi jog rendszere, Budapest, Poltizer Zsigmond és Fia kiadás, 1901. 435.

⁹⁰ ÁDÁNY – BARTHA – TÖRŐ i.m.

⁹¹ Gerilla=partizán, A fogalom kezdetben Spanyolországból kezd el terjedni Latin Amerikán át az USA-ba

⁹² ÁDÁNY – BARTHA – TÖRŐ i.m.

⁹³ Uo.

⁹⁴ Uo.

5. Bűnszervezeti és felelősségi koncepció(k) a nemzetközi büntetőjogban

A nemzetközi bíraskodás fejlődését jól mutatja Nürnberghez képest, hogy az ICTY vádlottak padján nem csak horvát és boszniai szerb szakadárok politikai és katonai vezetői, illetve alacsonyabb beosztású parancsnokai⁹⁵ ültek, hanem már az ellenük védekező horvát⁹⁶, bosnyák⁹⁷ és koszóví⁹⁸ katonai erők is felelősségre lettek vonva. Legmagasabb pozícióban lévő személy a vádlottak között pedig a Montenegró köztársasági elnöki posztot betöltő Szlobodan Milosevics⁹⁹ volt.

Az elkövetők megbüntetésénél a Törvényszék kisegítette magát az amerikai-angolszás joggyakorlatra támaszkodva, ami az ún. Joint Criminal Enterprise¹⁰⁰ (továbbiakban: JCE) felelősségi forma volt, melynek célja a bűncselekmény alapját adó cél eltervezéséért és a megvalósítás levezényléséért felelős politikai és katonai vezetők büntethetők legyenek. Erről viszont a Biztonsági Tanács határozata nem rendelkezett, de a magas szintű szokásjogi elfogadottságra tekintve egy bírói döntés kimondásával rendelkeztek az elfogadottságáról. Korábban jellemző volt a II. világháborút követően a német és japán háborús bűnösöknek a Nürnbergi és Tokiói Nemzetközi Katonai Törvényszék által elítélteket követő második, harmadik vonalának felelősségre vonásának joggyakorlata. A JCE nem vitatott és hasznosítható pontjait az ICC Statútumában írottan is felismerjük.

Szakmai szemmel is különösnek tekinthető az alábbi kérdés: milyen formában köthető össze a véres küzdelmet kigondoló katonai és politikai vezető azokkal a bűncselekményekkel kapcsolatban, amiket ténylegesen fizikai értelemben az irányítás alatt lévő katona követ el?

⁹⁵ The Prosecutor v. Radovan Karadžić (IT-95-5/18), The Prosecutor v. Plavšić (IT-00-39 & 40/1), The Prosecutor v. Krajišnik (IT-00-39), The Prosecutor v. Mladić (IT-09-92), The Prosecutor v. Krstić (IT-98-33)

⁹⁶ The Prosecutor v. Gotovina et al. (IT-06-90)

⁹⁷ The Prosecutor v. Halilović (IT-01-48)

⁹⁸ The Prosecutor v. Haradinaj, Idriz Balaj & Lahi Brahimaj. (IT-04-84)

⁹⁹ The Prosecutor v. Milošević, Slobodan (IT-02-54)

¹⁰⁰ Amit az idő során egyre bonyolultabbá tettek, így emlékeztet a hazai jogunk ismer a bűnszervezetben való elkövetéskor. A JCE változatai az alapján különböznek, hogy a bűnös terve vagy bizonyos elemire a tagok tudata, mint közvetlen szándék irányul vagy mint az esetőleg szándék bizonyos formája kapcsolódik. Továbbá a bűnös tett fizikai végrehajtásában részt nem vevő és a tettestárs felelősségre vonása abban jelent meg, hogy az illető számolhatott-e a ki nem tűzött, de az eseménysorban okszerűen előállt eredmény bekövetkezésével.

A vezetők felelőssége az alárendeltjeik által elkövetett bűncselekmények tekintetében, a klasszikus vétkességi koncepciók alapján, nem állapítható meg oly módon, hogy az arányban álljon az őket terhelő morális felelősséggel.¹⁰¹

Háborús bűncselekmények esetén a fizikai elkövetőt irányító és a bűncselekménynek teret engedő parancsnok a közvetlen érintettség hiányában pusztán csupán bűnsegédként felelne. A bűnsegéd felelősség azonban járulékos jellegű, büntethetőség is kisebb mértékű.¹⁰² A Tadic ügyben¹⁰³ három típusát különböztették meg a bűnszervezeti felelősségi alakzatnak: *alap*, *szisztematikus és kiterjesztett*, amit az angolszász jogrendszerben alkalmazott *actus reus* (bűnös tett), *mens rea* (bűnös tudat). Mind a három felelősségi formához azonos *actus reus* bizonyítás szükséges konjunktív módon:

- a) a bűnszervezet összes tagja nem feltétel nélkül azonosítandó, és nincs kitétel, hogy hány tagból kell állnia;
- b) közös terv vagy cél megléte, amely magába foglalja a bűncselekmény(ek) elkövetését, de nem szükséges annak formális megállapodása;¹⁰⁴
- c) terhelt részvétele a bűnszervezetben, ami lehet akár bűnsegédlet vagy a közös cél megvalósításában való egyéb részvétel formája, de nem szükséges, hogy esszenciális eleme legyen.¹⁰⁵

¹⁰¹ KIRS Eszter: Tettesek és bűnrészesek a délszláv háborúban. Budapest, L' Harmattan, 2018

¹⁰² Gunel GULIYEVA: The Concept of Joint Criminal Enterprise and ICC Jurisdiction, Essex, Univeristy of Essex, 2007.

¹⁰⁴ Presecutor v. Blagojević & Jokić (IT-02-60) A bírói tanács szerint Srebrenicában nem lehetett volna pár nap alatt több ezer embert fogságba ejteni, megölni majd tömegsírokba temetni előzetes terv nélkül

¹⁰⁵ Presecutore v. Tadić (IT-94-1)

A JCE az idő során háromszor került módosításra, amely alapján alakult ki a három felelősségi forma, illetve a *mens rea* bizonyítása is.

- a) JCE I. alap esetében a tagok közös szándékkal cselekednek¹⁰⁶
- b) JCE II. szisztematikusan a csoport tagjai, az érintett vádlott tudott a jogsértő intézményrendszer léteéről és szándéka kiterjed annak fenntartására, elősegítésére.¹⁰⁷
- c) JCE III. kiterjesztett alakzatnál szükséges annak a megállapítása, hogy a vádlott szándékosan vett részt a bűnszervezet tevékenységében.¹⁰⁸

Az ICTY gyakorlatában tehát az alapján teszünk különbséget, hogy valaki bűnsegéd vagy bűnszervezet tagja, hogy a bűnsegéd nem szükségképpen osztja az elkövető szándékát és nincs szükség bizonyításra, hogy van-e közös tervük vagy céljuk. Következtetésképpen a bűnszervezet tagjai tettesi felelősséget viselnek míg a bűnsegéd felelőssége járulékos.¹⁰⁹ De ha a bűnsegédi támogatás különösen sok ideig tart vagy egyre jelentősebb a bűnszervezet fenntartásában, valamint attól a ponttól, hogy a bűnsegéd osztja a bűnszervezet célját társtettessé válik.¹¹⁰

¹⁰⁶ Georg Otto Sandrock and three others ügyében a brit bíróság a terhelteket bűnösnek találta „szervezetben” való emberölésért. Egyértelmű, hogy egy ember húzta meg az elsütőbillentyűt, de mint hárman jelen voltak és akarták a brit katona halálát.

¹⁰⁷ Dachau koncentrációs tábor és brit bírák által megítélt Belsen ügyben a terheltek más-más pozícióban voltak a tábornokparancsnoktól egészen az adminisztratív személyzetig.

¹⁰⁸ *Prosecutore v. Kvočka et al.* (IT-98-30/1) Ahol a tömeg tagjaként minden terhelt bűncselekményt követ el az áldozattal szemben, de a körülmények miatt nem tisztázható, hogy mely erőszakos tettet követték el a jelenlévők.

¹⁰⁹ KIRS i.m.

¹¹⁰ *Prosecutore v. Kvočka et al.* (IT-98-30/1)

6. Minden út Rómába vezet

A Római Statútum hatályba lépését követően a bíróság 2002. július 1.-jén kezdte meg a működését. Emberi jogok szempontjából példaértékű a Statútum, mind a terhelt, mind az áldozat jogait illetően.¹¹¹ Egy meglévő állandó büntetőbíróság ötlete elvben sohasem ment feledésbe, meglepően lelkes támogató volt Costa Rica. A hidegháborús feszültségek enyhülésével, még 1989-ben újra megindult az előkészítői munka.¹¹² Trinidad javaslatára a 1950-ben az ENSZ Közgyűlés megbízta a Nemzetközi Jogi Bizottságot egy tervezet megvalósításával¹¹³, amely négy évet vett igénybe. 1997-ben Olaszország felajánlotta helyszínül Rómát az egy év múlva megtartandó diplomáciai bizottság ülésére, ahol a Statútum szövegét elfogadták. A sikernek legfontosabb szereplője az ún. like-minded group¹¹⁴ melynek hazánkkal együtt sok EU-s tagállam is részese volt. Akkoriban a Statútum aláírása után ténylegesen egy bíróság felállítása kétséges volt, aminek indokát a magas számú ratifikációs küszöb tette ki. A szükséges mennyiség hamar meglett viszont az USA-ban egyenesen az ellenkampányolásig is elmentek, sőt még a NATO-n belül sincs teljes egyetértés. 2022.10.21 állapot szerint a Római Statútumnak 123 részes fele van.

6.1. Háborús bűncselekmények jelenlegi helyzete

Az bűncselekmények anyagi jogi szabályai a Római Statútumban találhatók a legkifejlettebben, Nürnbergtől Rómáig eltelt időszakban kiforrottabbak lettek a humanitárius jogi és emberi jogi szabályok. A tárgyalandó háborús bűncselekmények mindig jelen voltak az ad hoc törvényszékek előtt. Nézzük végig a kontinentálisan elfogadott büntetőjogi iskolák meglátását és ezen belül csoportosítsunk alanyi és tárgyi oldalakra. Bűnösség fajtái, amelyek könyvtárakat megtöltő szakirodalommal bír az ICC esetében csak a szándékos elkövetést veszi figyelembe, ami alól kivétel az előjáró felelőssége.

¹¹¹ WILIAM i.m.

¹¹² ÁDÁNY – BARTHA – TÖRŐ i.m.

¹¹³ ENSZ Közgyűlésének határozata a felülvizsgálásról 49/73 1994. december 9.

¹¹⁴ együtt gondolkodó országok

- Az előjárói felelősség, ha a tényleges parancsnoksága és ellenőrzése vagy az alatta állók követnek el a Statútumba ütköző bűncselekményt, ha felettük nem volt megfelelő ellenőrzés. Nem volt megfelelő az ellenőrzés, ha tudta vagy tudnia kellett volna, hogy erői ilyen tevékenységet hajtanak végre és ezért nem tett meg mindent, hogy megakadályozza. Ennek bővebb kifejtésére a nyolcadik fejezetben kerül sor.
- A bűnösség megléte nem eredményezi automatikusan a felelősségre vonást, mint a nemzeti büntetőjogban itt is megemlíthetünk büntethetőséget kizáró – melynek fennállása esetén a cselekmény nem büntetendő pl. katonai szükségszerűség – és megszüntető okot – elmebetegség, önhibán kívül eredő bódult állapot.

A háborús bűncselekmények elnevezés precizitást igényel, pontosabban háború szokásainak és jogának megsértését. Mögöttes jogi tartalmát a humanitárius jog biztosítja már Nürnbergben is és a mai napig háborús bűncselekménynek titulált:

- gyilkosság
- rossz bánásmód
- polgári lakosság vagy hadifoglyokkal szembeni rossz bánásmód
- fosztogatás
- települések lerombolása
- katonai szükség által nem igénylő pusztítás

A lista hosszú, de nem teljesen zárt ezzel lehetőséget adva a bírói jogalkalmazásnak. Fontos felhívni a figyelmet azzal kapcsolatban, hogy a korábban tárgyalt háborús bűncselekmények elkülönítésénél ellentétben a mostani helyzettel az ICTY és a ICTR eltérő humanitárius jogot használt. A Statútum felsorol egyes magatartásokat, hogy mi minősül háborús bűnnek a négy Genfi Egyezmény és a nemzetközi hadviselésben irányadó egyéb szabály alapján, nem nemzetközi konfliktus esetén a már említett közös 3. cikkre utal, de a II. jegyzőkönyvet nem említi. Tehát ennek alapján csak a szokásjogon alapuló szabályok megsértését bünteti a Statútum szövege.

Áldozat lehet egyaránt kombattáns és polgári személy is, passzív alanyok körét mindig a humanitárius jog adja. De egy háborús bűncselekményt nem csak kizárólag a védett személy elleni támadással lehet megvalósítani, elegendő csupán már az is, ha a támadás nem védett személy ellen irányul, de az alkalmazott fegyver tényállást hozhat létre.

Ezeknek a cselekményeknek igen hosszú a listája, a fegyveres konfliktus az elkövető körülményeire tekintet nélkül háborús bűncselekménynek minősíti a kínzást, embertelen bánásmódot, biológiai kísérlet, lakosság indokolatlan deportálása vagy éppen, ha a támadás kifejezetten a polgári lakosság ellen irányul.

Látható, hogy nem egyszerű a fegyveres konfliktusok szabályozása, hiszen nehezen állítható egyensúly az érdekek között, mivel a katonai cél a háború megnyerése, ahol gyújtópont lehet a harctéren diktált szükségszerűség míg másik oldalról az áldozatok minimalizálása. Eddigiekben feltűnhetett a meglátás miszerint, ha a norma csak egyfajta maximum, akkor egy fontosabb stratégiai cél érdekében el lehet tőlük térni.¹¹⁵ Másik oldalról viszont, ha a humanitárius jog megadja a kompromisszumot akkor semmilyen hivatkozás nem mentesít a felelősség alól. Helyes és egyben köztes meglátás miszerint a katonai szükségszerűség azon intézkedések haladéktalan megtételének szükségessége, amelyek elengedhetetlenül szükségesek az ellenség teljes megadásának szabályozott erőszakkal való lehető leggyorsabb kikényszerítéséhez, és amelyeket a fegyveres konfliktusok szokásai és szabályai nem tiltanak.¹¹⁶

¹¹⁵ KÉKUTI Ákos: A polgári lakosság nemzetközi jogi védelme fegyveres konfliktusokban (XXXV. OTDK: dolgozat)

¹¹⁶ William Gerald DOWNEY: The Law of War and Military Necessity, The American Journal of International Law, Cambridge University Press, 1953.

6.2 Háborús bűncselekmények és a Statútumban lévő többi bűncselekmény

Emberiesség elleni bűncselekmény tényállási ismérvei között lényeges eltérés a háborús bűncselekményektől, hogy a polgári lakosság ellen széleskörűen, szisztematikusan indul a támadás pontosabban a magyar fordításban használt "átfogó" és "módszeres". Itt a támadás nem katonai támadást jelöl így nem tényállási elem a fegyveres konfliktus megléte, tehát irreleváns a nemzetközi, nem nemzetközi mivolta és hogy békeidőben követik-e el vagy sem. Ráadásul az emberiesség elleni bűncselekmények súlyát jelöli, hogy bizonyos büntettek önálló kategóriává váltak pl. népirtás¹¹⁷ – melynek eddigi legsúlyosabb formája a holokauszt volt, de Nürnbergben nem tárgyalhatták népirtásként a fogalom kidolgozásnak hiánya miatt.

Azok az elkövetési magatartások, amelyek az alanyi oldal hibái vagy más okok miatt nem férnek el a népirtás merev fogalmi kereti között, minősülhetnek emberiesség elleni bűncselekménynek, háborús bűncselekménynek vagy valamilyen köztörvényes bűncselekménynek.¹¹⁸

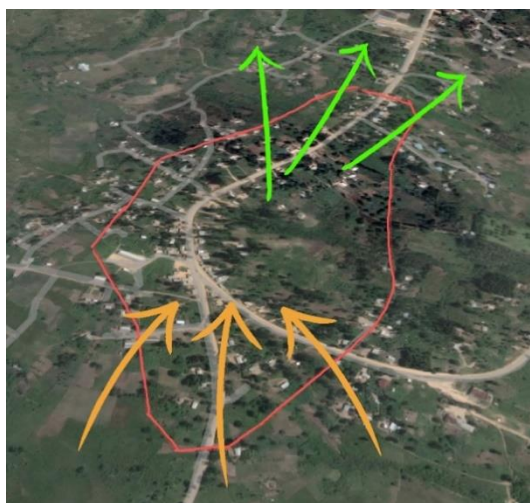
	Népirtás 6. cikk	Emberiesség elleni bűncselekmény 7. cikk	Háborús bűncselekmények 8. cikk	Agresszió 8. cikk bis
jogellenes cselekmény	Act. (a)-(e)	Támadás 1.) (a)-(k)	humanitárius jog sértése	agresszív cselekmény
különleges karakter		széleskörűen, szisztematikusan	fegyveres konfliktus	pl.: ENSZ Alapokmány megsértése
akik/amik ellen irányul	védett csoport	polgári lakosság	védett személyek vagy vagyontárgyak	más állam
bűnös tudat	megsemmisítés	megtámadottak ismerete	körülmények tényyszerűsége	körülmények tényyszerűsége

¹¹⁷ Aminek célja a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport részének vagy egészének megsemmisítése.

¹¹⁸ WILLIAM Schabas: Genocide. In: Otto TRIFFTERER (szerk.): Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court – Observers Notes, Article by Article. Baden-Baden: Nomos Verlag, 1999. 109. o.

7. Katanga-ügy

A Kongói Demokratikus Köztársaság Irumu tartományában található Ituri körzet melynek fővárosa Bogoro, ami a bűntett színhelyéül szolgál. Az Albert-tóhoz képest nyugati fekvéssel, ami egyben határu is szolgál Uganda között. A Ruandai népírtásra visszavezethetően megindult népvándorlás további nemzetiségen alapuló konfliktushoz vezetett, amihez közrejátszottak az 1997-ben történő politikai változások és a rá egy évre kitörő kongói háború. Ekkor más-más politikai ernyő alatt lévő fegyveres csoportok, milíciák harcoltak – számunkra releváns a Hazafias Ellenállási Erők (továbbiakban: HEE) – Ituri terület ellenőrzéséért melynek vezetője Germain Katanga volt. A Bogoro elleni offenzíva 2003. febr. 24.-én reggel 5 óra körül még sötétben kezdődött, a falut teljesen bekerítették a támadók, de főként Kagaba felől délről a Gety útról érkeztek és onnan nyomultak előre. A támadók között szerepeltek egyaránt férfiak, nők és gyerekek, akik lőfegyverrel, nyilakkal, lándzsákkal és machetével érkeztek. A lakosok támadás kezdetekor elmenekültek a körülöttük lévő bozótosba vagy az Intézetben, ahol a falu védelmét biztosító Kongói Hazafiak Uniója (továbbiakban: KHU) tartózkodott, de ennek megvalósulását csökkentette a folyamatosan növekvő lövöldözés intenzitása. A harc tetőfoka 11 órakor állt be, amikor is a KHU felszólítására mindenkinek el kellett hagynia a falut mivel az erősítés elmaradása és a lőszerhiány miatt a falu további védelmét nem tudták biztosítani. Utolsó erejükkel Bunia felé északra nyitottak egy folyosót menekülés céljával, hogy a lakosság legalább egy része elmenekülhessen. A támadók ezt követően elfoglalták a falut és behatoltak a házakba, hogy a bent lévőket megöljék. Ezután felkutatták a bozótba elrejtőző lakosságot, akiket megfenyegettek, hogyha nem hagyják el a rejtekhelyüket lelövik az embereket. Megállapítások szerint a támadók felgyújtották az ott lévő házakat; a még életben lévő nőket megerőszakolták majd elrabolták és bebörtönzés után házasságra kényszerítették; s a még fennmaradó vagyontárgyakat vagy jószágokat elvitték.

7.1. Az eset jogi minősítése

– Az emberölés, mint háborús bűncselekmény

A 8. cikk (2) bekezdése c) pontjának i. alpontja a következőképpen szól: „Nem nemzetközi jellegű fegyveres konfliktus esetén a négy genfi egyezmény közös 3. cikkének súlyos megsértése.” A bűncselekmények elemeinek megfelelően meg kell bizonyosodni, hogy a magatartásra a bűncselekményekkel összefüggésben került sor, és azok nem nemzetközi jellegű fegyveres konfliktushoz kapcsolódott, és hogy az elkövető tisztában volt azokkal a ténybeli körülményekkel, amelyek megalapozták a fegyveres támadás meglétét. Konfliktus fennállásának az említett bűncselekményi tényállás elemei a következők:

- az elkövető egy vagy több személyt ölt meg;
- ezek a személyek vagy sérült, vagy civil, egészségügyi személyzet vagy vallási személyek voltak, akik nem vettek részt aktívan a harcban, az ellenségeskedésekben;
- és az elkövető tisztában volt a ténybeli körülményekkel, amelyek ezt a státuszt megalapozták.

Objektív oldal:

A 8. cikk (2) bekezdésének c) pontjából következik, hogy a bűncselekményi minősítés a genfi egyezmények közös 3. cikkén alapul, amely szerint a szerződő felek területén az összeütközésben résztvevő felek mindegyike köteles az alábbi rendelkezéseket alkalmazni:

- Akik az ellenségeskedésben aktívan részt nem vesznek bármiféle megkülönböztetés nélkül emberi bánásmódban kell részesíteni.
- A sebesülteket és a betegeket össze kell szedni, és ápolásban kell őket részesíteni.

Szubjektív oldal:

Amennyiben a bűncselekmények elemei elhagyják a tudatot, a Statútum 30. cikkét kell figyelembe venni annak meghatározására, hogy a bűncselekményt szándékosan és tudatosan követték-e el. Ennélfogva a jelen esetben a Kamara úgy véli, hogy az elkövető szándékosan megölt egy vagy több személyt.

– **Civilek elleni támadás**

A 8. cikk (2) bekezdése e) pontjának i. alpontjában írtak alapján a bűncselekmény alkotó elemei a következők:

- az elkövető támadást irányított;
- a támadás tárgya a polgári lakosság volt vagy az ellenségeskedésekben közvetlenül részt nem vevő egyes polgári személyek; és
- (3) az elkövető a polgári lakosságot vagy az egyes civileket, akik nem voltak a harcok résztvevői, szándékosan az ellenségeskedésekben közvetlenül részt vevő polgári személyek legyenek a támadás tárgyai.

Objektív elemek

a) Az ICC úgy véli, hogy a polgári személyek elleni támadás tárgyi elemei akkor valósulnak meg, ha támadást indítottak, és annak tárgya a polgári lakosság, mint olyan, vagy egyes polgári személyek, akik nem vesznek részt közvetlenül az ellenségeskedésben; a támadásnak nem kell eredményt hoznia. A "támadás" kifejezésnek nincs meghatározása a Statútumban viszont a Bíróság álláspontja szerint a "támadás" fogalmát a II. kiegészítő jegyzőkönyv 13. cikkének (2) bekezdése értelmében az „erőszakos cselekményként az ellenféllel szemben akár támadás, akár védekezés céljából elkövetett erőszak”.

b) A Statútum 8. cikke (2) bekezdése e) pontjának i. alpontja rögzíti a közvetlen célpontok elleni tilalmat civilek elleni közvetlen célzott támadást. A Kamara emlékeztet arra, hogy ez a tilalom semmilyen körülmények között nem ellensúlyozhatja a katonai szükségességet. A polgári személyek védelme azért abszolút mert mind a nemzetközi és mind a nem nemzetközi fegyveres konfliktusokra vonatkozik. A gyilkossággal, mint háborús bűncselekménnyel kapcsolatos megközelítésével összhangban a Kamara a "civil" alatt minden olyan személyt ért, aki nem tagja sem az állami, sem a nem állami fegyveres erőnek. Fontos azonban, hogy azok a helyzetek, amelyekben a támadás egy katonai cél ellen irányulnak, de mégis a polgári lakosságot véletlenül érinti, nem tartoznak a 8. cikk (2) bekezdés e) pont i. alpontja alá.

Szubjektív elemek

Az elkövető a polgári lakosságot, mint olyat, vagy a nem közvetlenül érintett egyes civileket szándékozott az ellenségeskedésekben közvetlenül részt vevő személyeket a támadás célpontjává tenni. Ami valójában a 30. cikk (2) bekezdésének a) pontját ismétli meg.

A bűncselekmények elemeinek második esszenciája, amelyre vonatkozik, nevezetesen, hogy „[a] támadás tárgya a polgári lakosság, mint olyan vagy egyes személyek voltak az ellenségeskedésekben közvetlenül részt nem vevő polgári személyek”, a konkrét mentális elem kikövetkeztethető, mint például a támadás során alkalmazott eszközök és módszerek, az áldozatok száma és státusza, a támadás diszkriminatív jellege. A bűncselekmény mentális elemének megállapításához az elkövetőnek a következőkre van szüksége:

- szándékosan irányított támadás;
- melynek célpontjai polgári lakosság vagy az egyes polgári személyek legyenek
- tudatában kellett lennie a polgári a lakosság vagy az ellenségeskedésben részt nem vevő civilek polgári jellegéről; és
- tisztában volt azokkal a ténybeli körülményekkel, amelyek megalapozták egy fegyveres konfliktus fennállását.

Az ICC ítéletében a Statútum 8. cikkének 2. bekezdésének f) pontjára hivatkozott, miszerint 2. bekezdés (e) pontja:

„[...] a nem-nemzetközi fegyveres konfliktusokra vonatkozik, ezért nem alkalmazható olyan belső rendzavarásokra és feszültségekre, mint például a zavargások, elszigetelt és szórványos erőszakos cselekmények, vagy más hasonló jellegű cselekmények. Olyan fegyveres konfliktusok esetén alkalmazandó, amelyek egy állam területén folynak, és elhúzódó fegyveres konfliktus áll fenn a kormányzati szervek és szervezett fegyveres csoportok, illetve ilyen csoportok között.”

Az ICC megjegyzi, hogy a nem nemzetközi fegyveres konfliktus esetében kettő kategóriát irányoz elő:

- kormányzati hatóságok közötti konfliktus, ahol az állam és a fegyveres csoportok között zajlik konfliktus vagy
- a konfliktus fegyveres csoportok között zajlik.

A Bíróság még a Lubanga ügyben megállapította, hogy a Statútum 8. cikk (2) bekezdésének f) pontja megköveteli a "szervezett fegyveres csoportoknak" tehát kellő mértékű szervezettségi fokkal kell rendelkezniük ahhoz, hogy lehetővé tegyék számukra az elhúzódó fegyveres erőszak végrehajtását, és a humanitárius jognak az ilyen típusú cselekményekre vonatkozó rendelkezéseinek végrehajtását.

Ennek megállapítására az alábbi gyakorlat szolgál:

- csoport belső hierarchiája;
- a parancsnoki struktúrája és a szervezeten belül alkalmazott szabályok;
- a katonai felszerelés, beleértve a katona felszerelését is és lőfegyvereket;
- csoport képessége a katonai műveletek megtervezésére, valamint
- azok végrehajtása;
- illetve a katonai műveletek kiterjedése, súlyossága és intenzitása.

Mivel a Statútum 8. cikke (2) bekezdésének f) pontja csak azt követeli meg, hogy a fegyveres csoport "szervezett" legyen, a Bíróság úgy véli, hogy a szervezettség bizonyos foka elegendő ahhoz, hogy fegyveres konfliktus fennállását megállapítsuk, és emlékeztet arra, hogy e tényezőknek esetről-esetre kell értékelni. Hangsúlyozza, hogy az ellenőrzés gyakorlása a csoport egy része feletti területnek az érintett csoportok általi ellenőrzése nem szükséges. A 8. cikk (2) bekezdésének f) pontja szerint előírja, hogy az erőszaknak többnek kell lennie, mint "szórványosnak" vagy "elszigeteltnek". Egy esetleges konfliktus intenzitásának megítélése során az ICTY¹¹⁹ úgy ítélte meg, hogy az ítéletáblának figyelembe kell vennie:

- többek között a támadások súlyosságát és a potenciális növekedést, valamint a
- fegyveres összecsapások valószínűségét, azok területi és időbeli elterjedtségét, a növekedést
- a kormányerők számának növekedését, a mozgósítást és az eloszlást
- a fegyverek elosztását a konfliktusban részt vevő mindkét fél között, valamint azt, hogy a konfliktus
- felkeltette-e az ENSZ Biztonsági Tanácsának figyelmét, és ha igen, akkor a konfliktussal kapcsolatban hoztak-e bármilyen határozatot az ügyben.

A HHE vezetője Germain Katanga (továbbiakban: Katanga) tapasztalt és jól ismert katona volt, tagadhatatlan katonai tekintélye volt a kollektívák felett. Ez a hatalom 2002 végén kristályosodott ki, és egyre inkább megerősödött, amit az tanúsított, hogy 2002 novemberétől Germain Katanga vezette a harcosok és a katonák küldöttségét. Ebben a minőségében részt vehetett magas szintű találkozókra, és katonai döntéseket hozhatott.

¹¹⁹ Ezzel kapcsolatban a védelem előadta, hogy a Bíróságnak nem kellene követnie az ad hoc bíróság ítélkezési gyakorlatát.

Kamara megállapította, hogy Avebában megkönnyítette a fegyverek és lőszerak átvételét és tárolását, illetve arra is fel volt hatalmazva, hogy a kiosztott lőszerak mennyiségéről döntsön. A Bíróság Germain Katanga-t a Statútum 25. cikke (3) bekezdésének d) pontja alapján bűnösnek találta, mint bűncselekményekben való bűnrészesként és a február 24-én elkövetett bűncselekményekben:

- emberiség elleni bűncselekményként elkövetett gyilkosság a Statútum 7. cikke (1) bekezdésének a) pontja alapján;
- háborús bűncselekményként elkövetett gyilkosság a Statútum 8. cikke (2) bekezdése c) pontjának i. alpontja alapján;
- a polgári lakosság, mint olyan vagy egyes civilek elleni támadás;
- az ellenségeskedésekben közvetlenül részt nem vevő személyek elleni támadás,
- mint háborús bűncselekmény a Statútum 8. cikke (2) bekezdése e) pontjának i. alpontja szerint.
- ellenséges vagyon megsemmisítése, mint háborús bűncselekmény, a Statútum 8. cikke (2) bekezdése e) pontjának xii. alpontja szerint;
- és fosztogatás, mint háborús bűncselekmény a Statútum 8. cikke (2) bekezdése e) pontjának v. alpontja szerint;

8. Parancsnoki felelősség

A parancsnoki felelősség tárgyalása során fontos tisztázni, hogy az elkövetési magatartása tekintetében mind az aktív – jogellenes cselekmény megvalósítására irányuló parancs kiadása – mind passzív – a jogellenes cselekmény megvalósításának megelőzése vagy annak megvalósítása esetén a büntetés elmulasztása – formája büntetőjogi felelősségre vonást eredményez.

Parancsnoki felelősség intézménye egészen az időszámításunk előtti csatározásokig nyúlik vissza, melynek jelentős pontja a XV. században nyilvánul meg amikor VII. Károly rendeletében közölte, hogy a seregében lévő parancsnokok felelőséggel tartoznak az alárendeltjeik tetteiért. Dolgozatban kizárólag csak a két Világháborúhoz kapcsolódó felelősségi formát tárgyalom kiemelve a Führerprinzip intézményt. Majd azt követően az ICTY előtt tárgyalta Erdemovic esetét vizsgálom, végül pedig a már említett Bogoro város elleni támadás kerül tárgyalásra, hogy miképpen járt is el az ICC Katanga és Ngudjolo parancsnoki felelőssége tekintetében.

A közismert történelmi eseményeket nézve fő kérdés II. Vilmos felelőssége vonását illeti. A brit diplomácia II. Vilmos császár felelősségét hangsúlyozta, az örmények, és ártatlan kisebbségek üldözésének megtorlása iránti igény nem, vagy csak kis mértékben létezett.¹²⁰ Az uralkodó megvádolás a Versailles-i békeszerződés 227. cikkén alapszik, amiben rendelkeznek arról is, hogy a felelősségre vonás érdekében egy külön bíróságot létesítenek majd. A német védelem II. Vilmos felelőssége vonása elkerülése érdekében a dolgozatban már egyszer tárgyalta *nullum* elvekre alapoztak. Miszerint sem a nemzetközi jog és sem a győztesek belső joga nem rendeli büntetni a Versailles-i békeszerződésben említett „erkölcs nemzetközi jogának” megsértését. – természetesen ez a meglátás napjainkban már nem állná meg a helyét. Továbbá felszólaltak a felállítandó bíróság ellen is mivel annak megvalósulása esetén a nyers erő kerülne az igazság helyére és Németország részvételt követelt magának a törvényszék tekintetében. Mint tudjuk nem valósult meg a nemzetközi büntetőeljárás, annak ellenére, hogy a Békeszerződésben írtak szerint Vilmos császár kiadatását az antant hatalmak követelik Hollandia annak nem engedett.

A Nürnbergben megvalósul történelmi jelentőségű eljárás és annak a nemzetközi büntetőjogra gyakorolt hatására ismételten nem térnék ki. Itt már nem állták meg helyt a német delegáció érvei mivel bármilyen személy, aki nemzetközi bűncselekményt követ el felelnie kell.

¹²⁰ David LLOYD GEORGE: Truth about Peace Treaties

Továbbra itt jelent meg Gustav Radbruch német jogtudósról elnevezett „Radbruch-formula”, ami a Nürnbergi alapelvekben a belső jogi minősítés irrelevanciájaként van jelen. Dolgozat témáját illetően az említett alapelvek közül számunkra a hivatalos minőség irrelevanciája és a Führerprinzip releváns. A hivatalos minőséget illetően az állam immunitása mögé való rejtőzés lehetőségét a nemzetközi jog kizárta.

„Az, aki egy állam közhatalmának nevében eljárva megsérti a háború jogát, nem számíthat mentességre, ha maga az állam, amelynek nevében eljár, túllépte az azt nemzetközi jog alapján megillető hatásköröket.”¹²¹

A szokásjog részeként megfogalmazott elv tartalma e ponton eltér a Nemzetközi Katonai Törvényszék Statútumától, amennyiben a nürnbergi perben a hivatalos minőség még enyhítő körülményként sem volt értékelhető.¹²²

A IV. elv szerint az a tény, hogy az elkövető a Kormányának vagy felettesének utasítása alapján járt el, nem menti fel őt felelőssége alól, amennyiben [eltérő] erkölcsi választása valójában lehetséges volt.

Első látásra egyszerűnek tűnik a felelősségi forma, ámbár a kommentári részletezésre és joggyakorlatra tekintettel nem is olyan könnyű feldolgozni. Mindenesetre a Führerprinzip elvet szükséges kettő részre bontanunk. Miszerint a mondat első felét tekintően: „felettesének utasítása alapján járt el” kifejezés leginkább a kényszer, mint büntetőjogi fogalomba tartozhat bele. Kényszerítés kérdése és annak elhatárolása az ICTY előtt lefolytatott ún. Erdemovic-teszt lentebb kerül kifejtésre. Míg a mondat másik fele „amennyiben eltérő erkölcsi választása valójában lehetséges volt”.

„A valódi teszt, [...], hogy az erkölcsi döntés valóban lehetséges volt-e.”¹²³ Tehát ezen felelősségi formának igazán meghatározó eleme nem a parancs megléte, hanem az erkölcsi választás lehetősége.

¹²¹ Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, vol. I, Nürnberg 1947, 223. oldala alapján idézi: YILC, 1950 Vol II, 375. o. 104. bek

¹²² ÁDÁNY i.m.

¹²³ A Nemzetközi Jogi Bizottság által elfogadott Nürnbergi Alapelvek szövege

8.1 Az ICTY gyakorlata a parancsnoki felelősség terén

Az ICTY statútumában szereplő parancsnokokat érintő felelősségi rendszer a már korábban említett genfi egyezményeken alapszik, pontosabban annak 1977. évi I. kiegészítő jegyzőkönyvének 86. és 87. cikkében található. Az ICTY esetjogában a parancsnoki felelősséget a Čelebići tábor ügyében fogalmazták meg, a teszt három pillére a következő:

- a vádlott, aki felettesi szerepben volt és bűncselekmény elkövetője, mint beosztott között felettes-beosztott viszony létezett,

Viszont nem szükséges továbbá, hogy az elkövető és a vádlott között közvetlen parancsnokság álljon fent, lehetséges az is, hogy a parancsnoki láncolatban néhány szinttel egymástól távolabb helyezkedjenek el. Sőt az sem szükséges, hogy a bűncselekmény fizikai elkövetője a vádlottnak beosztottja legyen. Nélkülözhetetlen a felelősség megállapításához, hogy az effektív kontroll fent állt, tehát ténylegesen adott volt a lehetőség megelőzni a bűncselekményt vagy az elkövetése esetén a felelősségre vonni az elkövetőt. Hiába érdemi a befolyás, de annak csekély mértéke esetén nem elegendő a felelősség megállapításához.¹²⁴ Blaškić ügyben a másodfokon kiszabott szabadságvesztés az első fok egyötödére csökkent, mivel a Fellebbviteli Kamara a, *de facto* hatáskört vette számításba. Bizonyítási teher elégtételül szolgáló releváns tényező például a vádlott katonai vagy politikai vezetők struktúrájában való elhelyezkedése, parancstételi jogosultság¹²⁵, utasítás a támadásra vagy visszavonulásra és a feladatot végrehajtók előléptetésére.¹²⁶ Effektív kontroll hiány jele, ha a kiadott parancsokat a beosztottak nem követik.¹²⁷

¹²⁴ Prosecutor v Mucić et al., (IT-96-21-A), Appeal Judgement, 20 February 2001. para. 256-303; Prosecutor v. Halilović, (IT-01-48-T), Trial Judgement, 16 november 2005, para. 59-63.

¹²⁵ Prosecutor v. Blaškić, (IT-95-14-A), Appeal Judgement, 29 July 2004, para. 69, 399; Prosecutor v. Halilović, (IT-01-48-A), Appeal Judgement, 16 October 2007, para. 207.

¹²⁶ Prosecutor v Mucić et al., (IT-96-21-A), Appeal Judgement, 20 February 2001. para. 197

¹²⁷ Bakone Moloto bíró által említett Naletilić és Martinović ügy, mikor a bíró nem elégette az ügyészség által előadott bizonyítékokat ezért szükséges volt további bizonyítékokat felmutatni. Naletilić beosztottjainak fizetési listája, háborús naplók már elegendőnek szolgált.

- a parancsnok tudta vagy kellő gondosság tanúsítása mellett tudnia kellett volna, hogy a bűncselekmény meg fog valósulni vagy már megvalósult,

A vádlott esetében parancsnoki felelősség megállapításánál bizonyítani szükséges miszerint tisztában volt azzal, hogy katonái elkövették vagy elfogják követni a bűncselekményt. Vagy volt oka feltételezni, hogy a bűncselekményt elkövetik, mivel olyan információkhoz jutott, amely felkeltette az esetleges gyanúját azt illetően, hogy a bűncselekmény megvalósul. Itt nyilvánvalóvá válik, hogy a fent írtaknak második fordulata nem áll sziklaszilárd alapon. Azt illetően, hogy a vádlott ténylegesen felelős megállapítható az eset körülményeiből miszerint:

- (1) a beosztottak által elkövetett bűncselekmények száma, gyakorisága, típusa,
- (2) helyszíne, földrajzi kiterjedése, ehhez képest az előljáró lokációja az elkövetés idején,
- (3) a bűncselekmények sorozatos elkövetésének időtartama,
- (4) az abban résztvevő katonai egységek kiléte (nem szükséges, hogy a terhelt ismerje a konkrét elkövetők kilétét),
- (5) a bűncselekményekről szóló, médiában megjelenő híradás,
- (6) a terhelt beosztása a releváns parancsnoki láncolaton belül, valamint a neki címzett jelentések tartalma és
- (7) az érintett hadszíntéren fennálló jelentési és kommunikációs csatornák működőképessége.¹²⁸

- a parancsnok ezek ellenére a szükséges intézkedéseket, ami a bűncselekmény megelőzését vagy a megvalósulás esetén a felelősségre vonást eredményezte volna elmulasztotta.¹²⁹

A harmadik pillér első fordulata vizsgálatában abban az esetben kerülhet elő, ha a parancsnok tudomására jutott vagy kellő gondosság esetén tudomására jutott volna. Köteles minden intézkedést megtenni, hogy a bűncselekmény ne valósuljon meg,

¹²⁸ KIRS Eszter: Előljárói felelősség az ICTY joggyakorlatában, Miskolci Jogi Szemle 12. évfolyam (2017) 2. szám

¹²⁹ Prosecutor v Mucić et al., (IT-95-14-T), Trial Judgement, 16 november 1998, para. 346. A jogi standardot fenntartotta a Fellebbviteli Kamara

például olyan parancsot adhat ki, ami a bűncselekmény megvalósítását megtiltja, fegyveres konfliktusok jogáról megfelelően felkészíti a parancsot teljesítőket és a parancs végrehajtását ellenőrzi. Az utolsó említett esetben felmerül egy kérdés, mi van akkor, ha parancsnok ténylegesen figyelemmel végig követte parancsának megvalósítását és ennek ellenére nem jutott olyan információ birtokába, ami bűncselekményre utal. Fontos, hogy ebben a formulában a parancsnokot ne úgy lássuk, mint egy quasi bírói szerepkört betöltő személyt, hanem gyakorlatilag a büntetőeljárás megindítására terjed ki a felelőssége.¹³⁰ A nemzetközi jog csak a hatáskörbe tartozó, ténylegesen megvalósítható feladatokat kéri számon, mint például az eljárás kezdeményezés és az ahhoz szükséges bizonyítékok összegyűjtése.¹³¹ Az eljárás tekintetében a parancsnoknak valószínűnek kell tartania, hogy jelentése komoly nyomozást eredményez, tehát nem mentesül a felelősség alól abban az esetben ha tudja, hogy a megindított eljárás tényleges felelősségre vonás szándékától mentes. Második fordulat a bizonyítási teher tekintetében számít érdekesítőnek. A megtorlás elmulasztásának bizonyítása számottevő nehézség elé állítja az ügyészséget, például a katonai ügyészség aktáinak átvizsgálása során nem található irat a büntetőeljárás kezdeményezéséről, így mulasztással megvalósul a felelősségi formula. Tehát a védelem érdekében áll azt bizonyítani, hogy a terhelt megtette a szükséges intézkedéseket.

A már nyolcadik fejezetben említésre került Erdemovic ügyben tisztázódott a parancsnoki felelősség által átfogott kényszerítés, aminek rendezése fontos arra való tekintettel mivel a kényszerítés büntethetőséget kizáró ok. Az Erdemovic ügyben megvalósult fellebbezés kifejezetten erre épült és sikerrel is járt. Miszerint a bírósági iratokból kiderül, hogy katonai feletteseinek megalkuvását nem ismerő parancsa miatt kényszer alatt cselekedett, és hogy a másik erkölcsi választás számára a halál volt mivel Brano Gojković viselkedése objektíve összetörte Erdemovic személyiségét. Tehát Erdemovic tettei nem önkéntesek voltak, hanem a parancsnoka akarata.¹³²

¹³⁰ Prosecutor v. Blaškić, (IT-95-14-A), Appeal Judgement, 29 July 2004, para. 72.

¹³¹ Prosecutor v. Mucić et al., (IT-96-21-A), Appeal Judgement, 20 February 2001, para. 226; Prosecutor v. Kordić és Čerkez, (IT-95-14/2-T), Trial Judgement, 26 February 2001, para. 441.

¹³² (IT-96-22a), Fellebbviteli Tanács, ítélet, 1997. október 7

8.2 A Katanga-ügyben érintettek parancsnoki felelőssége

A Római Statútum 28. cikk (a) és (b) pontjai teremti meg a katonai parancsnok és előljáró büntetőjogi felelősségét. A speciális parancsnoki felelősség a magyar büntetőjogi dogmatika számára sem a hagyományos tettesi, sem a részesi közreműködés keretei közé nem illeszthető. Nem kérdéses, hogy önálló felelősségről van szó, amely leginkább a tettesség – a magyar jogban leginkább a gazdasági vezető speciális felelősségéhez hasonlítható – egy formájának tekinthető.¹³³ A Btk. ennek megfelelően követelményt állít, hogy vagy a XIII. fejezetben, vagy a XIV. fejezetben taglalt bűncselekmények közül valamelyiket alárendelt kövesse el. A katonai előljáró vagy akként ténylegesen eljáró személy¹³⁴ felelőssége sokkal szigorúbb mivel mind tényleges alárendeltje és hatalma alatt álló személy által elkövetett bűncselekmény miatt felelősségre vonható, amennyiben azokról tudott vagy adott körülmények alapján tudnia kellett volna és annak megvalósulását nem akadályozta meg, vagy nem tett feljelentést azt követően, hogy a tudomására jutott. Azoknak a személyeknek, akik hivatali előljáróként¹³⁵ érintettek a bűncselekmény során számukra a (b) pontban taglalt felelősségi forma vonatkozik. Szűkebb is mint a fent írt katonai előljárók helyzete, amely abból adódik, hogy a hivatali előljáró felelősségének az az alapja, hogy a felette a hivatali vezető nem gyakorolt megfelelő ellenőrzést.¹³⁶ A bűncselekmény tárgyi oldala nem más, mint a bűncselekmény megakadályozása vagy annak tudomásulvételét követően feljelentést az előljáró elmulasztotta. Az előljárótól elvárt magatartás a megelőzés terén az ICTY-nél kifejtettek az irányadók. Eltérés a hivatali vezető esetében, hogy ok-okozati összefüggésnek kell megvalósulni a hivatali vezető ellenőrzésének elmulasztása és az alárendelt által elkövetett bűncselekmény között. Alanyi oldalt illetően a nemzetközi gyakorlat értelmében a tudomást nem lehet vélelmezni arról, hogy az alárendelt bűncselekményt követett el, hanem az eset összes körülménye által kell mérlegelni.

Erre utaló a már korábban ICTY-nél említett héttagú felsorolás. Hivatali vezető esetén akkor állapítható meg a büntetőjogi felelősség, ha tudott a készülő bűncselekményről vagy az arra utaló jeleket figyelmen kívül hagyta.

¹³³ HORVÁTH Tibor, LÉVAY Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész, Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2016

¹³⁴ Előbbi tisztségét kinevezéssel vagy megbízással nyeri el utóbbi formális tisztséggel nem rendelkezik, de őt annak kell tekinteni.

¹³⁵ Így polgári személy is büntethető, amennyiben a bűncselekmény elkövetői felett tényleges ellenőrzést gyakorol.

¹³⁶ BELOVICS Ervin (szerk.): Büntetőjog II. Különös Rész, Budapest, HVG-Orac, 2021

A hetedik fejezetben említett Bogoro elleni támadás másik fontos szereplője háborús bűncselekmények tekintetében Mathieu Ngudjulo Chui volt. Az ICC Főügyésze több milícia csoport vezetőjének tekintette Ngudjulo-t és Katangat, erre alapozva parancsnoki felelősség elve alapján vádat emelt ellenük. Az eljárás során a sikeres védekezés megingatta az ügyészség bizonyítékait, ebből adódóan a bíróság a két személyt nem tekintette a támadás napján milícia vezetőjének. Az eljárás során voltak tanuk, akik akként vallottak, hogy Ngudjulo ténylegesen milícia vezető volt, melynek alapja csupán szóbeszéd volt ezért a bíróság a lehető legkörülményesebben kezelte a vallomást. Továbbá a Kamara úgy véli, hogy a magas rangú kinevezése nem feltétlenül bizonyítja azt, hogy a támadást megelőzően is magas rangú vezető volt. Illetve kulcsfontosságú szerepet a bogori támadás után szerzett, erre való tekintettel Ngudjulo-t felmentették.¹³⁷

¹³⁷ The Prosecutor v. Mathieu Ngudjolo Chui, (ICC-01/04-02/12)

9. Összegzés

A háborús bűncselekmény igen komplex tényállással rendelkezik és a humanitárius jog halmazába tartozó jelentős értékeket védi. A 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) külön fejezetben szabályozza az erre vonatkozó normaanyagot, melynek viszont nem minden tényállása nemzetközi jogi eredetű pl.: a 146.§ és a 147.§ áttételesen kötődik nemzetközi jogban leírtakhoz. A Római Statútum 8. cikkének érdemi átültetését a 149.§ és a 153.§ jeleníti meg. A háborús bűncselekmények átültetése minimális eltérésekkel valósul meg, akadnak kicsiny különbségek a tényállásokat illetően, de összességében kevés az olyan magatartás, ami a Statútum alapján büntetendő lenne, de a Btk. szerint nem. Bemutatásra került a legmagasabb szinten lévő büntetőbíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmények egyike, amely ritkán rendíti meg a társadalom mindennapjait, különösen innen Európából nézve. Szörnyűségéből adódóan elfordítjuk az arcunkat a háborútól, pedig annak esetleges megvalósulása több generációt a bűnözés talajára sodorhat. Ennek elkerülése végett elengedhetetlen Beccaria gondolata, miszerint jobb megelőzni a büntetteket, mint büntetni azokat.¹³⁸ Kijelenthetjük, hogy nem csak a nemzetközi büntetőbíráskodás, de a büntetőjog egészét tekintve az ezredforduló legnagyobb úttörése a jogfejlődésben az ICC felállítása volt. Joghatóságába tartozó bűncselekményekkel szembeni fellépést már régóta kérdések övezik, és az ICC jövőbeli sikerének kulcsa a tagállami támogatáson nyugszik. Az említett két ad hoc bíróság jelentős anyagi jogi és eljárásjogi kérdéseket tisztáztak, mondhatni újat alkottak az akkori jogászok, viszont ezek nélkül az ICC nem csak térdre ereszkedne a bűnüldözéssel szembeni harcban, hanem egyenesen elvesztené. Büntetőjog esetén, különösen a büntetőeljárásban a pozitív eredmény nehezen értelmezhető, ugyan rendelkezésre állnak statisztikák, de nem a teljes valóságot tükrözik. Példát statuál erre a Jugoszláviában történetek, a legfontosabb vezetők vagy az eljárás alatt az ítélethozatal előtt meghaltak, vagy az eljárás megindítását sem éltek meg. Nagy hiány, hogy számadatok nem állnak rendelkezésre, amik tükröznék az el nem követett bűncselekmények számát, pedig az ICC tevékenységének legnagyobb érdeme a Törvénytérben rejlő preventív erő.

¹³⁸ Cesare BECCARIA: A bűnökről és büntetésekről. Eötvös József Kiadó, Budapest, 1998. 62.

Egy állandó nemzetközi büntetőbíróság komplementáris joghatósággal rengeteg lehetőséget rejt magában, egyrészt az államok szuverenitásának tiszteletben tartásának eleget tesz, ami alapvetően az idő előrehaladtával nagyobb hangsúlyt fog kapni, másrészt elkerülhetetlenné teszi a megtorlást, harmadrészt pedig rákényszerítheti az államokat a tisztességes alapos büntetőeljárásra. De ahogy látjuk a Bíróság joghatóságát csak bizonyos feltételek meglátása esetén gyakorolhatja, melynek megléte a belső jogot illetően nehezebb problémák elé állítja a testületet.

Magyarázatra nem szorul, hogy XII. Pius pápa, akit a II. világháború kitörését megelőzően pár hónappal választottak meg és emellett jogi végzettséggel is rendelkező jelmondatát az Ószövetségből választotta miszerint: *„Az igazságosság békét terem, az igazságnak meg biztonság lesz a gyümölcse mindörökre”*.¹³⁹

¹³⁹ Iz, 37.17

10. Hivatkozásjegyzék

Felhasznált irodalom

- ÁDÁNY Tamás Vince – BARTHA Orsolya – TÖRŐ Csaba (szerk.): *A fegyveres összeütközések joga*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2009.
- ÁDÁNY Tamás Vince: *A nemzetközi büntetőbíróság joghatósága*, Budapest, Pázmány Press, 2014.
- ADY Endre: *Béke*
- Alferd VERDROß – Bruno SIMMA: *Universelles Völkerrecht*. Berlin, Duncker & Humblot GmbH
- Antonio CASSESE: *Reflection on International Criminal Justice*, The Modern Law Review, Wiley, 1998.
- Az 1648-as münsteri békeszerződés szövege, Széchenyi István Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Jogelméleti Tanszéke A kiadásért felel: Takács Péter, Fordította: Marton József, Győr, 2017.
- Bartram S. BROWN: *Primacy or Complementarity: Reconciling the Jurisdiction of National Courts and International Criminal Tribunals*, , 23 Yale J. Int'l L. 383 (1998).
- BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál (szerk.: BELOVICS): *Büntetőjog II. Különös Rész*, Budapest, HVG-Orac, 2021
- BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész*. Budapest, HVG-Orac, 2022.
- Bertram S. BROWN: *Primacy or Complementarity: Reconciling the Jurisdiction of National Courts and International Criminal Tribunals*, Yale Journal of International Law, 1988.
- Bryan A. GARNER: *Black's Law Dictionary*, Deluxe 11. kiadás, Thomson Reuters, 2019.
- Carl von Clausewitz: *A háborúról*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016.
- Cesare BECCARIA: *A bűnökről és büntetésekről*. Eötvös József Kiadó, Budapest, 1998.

- Christoph BURCHARD: The Nuremberg Trial and its Impact on Germany. *Journal of International Criminal Justice*, Volume 4, Issue 4, September 2006, Pages 800–829.
- Christoph SAFFERLING: Internationales Strafrecht Strafanwendungsrecht – Völkerstrafrecht – Europäisches Strafrecht, Springer, Marburg, 2011.
- CSARADA János: *A tételes nemzetközi jog rendszere*, Budapest, Poltizer Zsigmond és Fia kiadás, 1901
- Elspeth GUILD: Mikor bűncselekmény a háború? L'Harmattan, Budapest, 2010.
- Ferenc JÓZSEF: Népeimhez!
- Gerhard HAFNER, Kristen BOON, Anne RÜBESAME and Jonathan HUSTON: A Response to the American View as Presented by Ruth Wedgwood, *European Journal of International Law*, Volume 10, Issue 1, 1999, Pages 108–123.
- GROTIUS: *De Jure Belli ac Pacis* 1625, (On the law of war and peace, translated by: A. C. Campbell, London 1814.
- Gunel GUHIYEVA: 'THE CONCEPT OF JOINT CRIMINAL ENTERPRISE AND ICC JURISDICTION, From: Eyes on the International Criminal Court (Vol. 5, Issue 1) Publisher: Council for American Students in International Negotiations, 2008.
- Gunel GULIYEVA: *The Concept of Joint Criminal Enterprise and ICC Jurisdiction*, Essex, University of Essex, 2007.
- HERCZEGH Géza: *Nemzetközi jog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1989.
- HOFFMANN Tamás: *Az Emberiesség elleni bűncselekmények nemzetközi és magyar jogi szabályozása*. Állam- és jogtudomány, Akadémiai Kiadó, 2017.
- HORVÁTH Tibor, LÉVAY Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész, Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2016
- Hugo GROTIUS: On the Law of War and Peace, Cambridge: Cambridge University Press. 2012.
- Jean Henry DUNANT: Solferinói emlék

- Jean-Jacques ROUSSEAU: Társadalmi szerződés, 2. kiadás, Budapest, Phönix-Oravetz-Kiadás, 1947.
- JENEY Petra: Szemelvények a Jugoszlávia Törvényszék humanitáriusjogi gyakorlataiból. in Nemzetközi jogi olvasókönyv, 2002.
- KÉKUTI Ákos: A polgári lakosság nemzetközi jogi védelme fegyveres konfliktusban. (XXXV. OTDK: dolgozat)
- KENDE Tamás – NAGY Boldizsár – SONNEVEND Pál – VALKI László (szerk.): *Nemzetközi jog. Budapest, Wolters Kluwer, 2018*
- KIRS Eszter: Előjárói felelősség az ICTY joggyakorlatában, Miskolci Jogi Szemle 12. évfolyam (2017) 2. szám
- KIRS Eszter: Introduction and critical remarks regarding the gacaca system in Rwanda. 5. kötet, Miskolci Nemzetközi Jogi Közlemények, 2008.
- KIRS Eszter: *Tettesek és bűnrészesek a délszláv háborúban*. Budapest, L' Harmattan, 2018
- Knut IPSEN: *Völkerrecht*. C. H. Beck oHG, München, 2018.
- KOVÁCS Péter: Bevezetés a nemzetközi büntetőbíróság joggyakorlatába. PÁZMÁNY PRESS, Budapest, 2020.
- KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*, Budapest, Osiris Kiadó, 2016.
- KUSSBACH Erich: *Nemzetközi és európai büntetőjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.
- M. Cherif Bassiouni: *International Criminal Law*, 1. kötet, Brill, 2008
- Natasa KANDIC: *War Crimes and Civil Society*, East European Constitutional Review, 2001.
- Nobuo HAYASHI and Cecilia M. BAILLIET: *The Legitimacy of International Criminal Tribunals*, Cambridge University Press, 2017.
- SZUN-CE: *A hadviselés törvényei*. Budapest, Ballasi Kiadó, 1998

- United Nations War Crimes Commission: Law Reports of Trials of War Criminals, Volume 1, London, The United Nations War Crimes Commission By His Majesty's Stationery Office, 1947.
- VARGA Miklós: A Nemzetközi Büntetőbíróság és az ENSZ Biztonsági Tanácsának kapcsolata, nemzet és biztonság 2009. november
- Vespasian PELLA: *Towards an International Criminal Court*. The American Journal of International Law, Cambridge University Press, 1950.
- WIENER A. Imre: *Nemzetközi bűnügyi jogsegély*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1993.
- William A. SCHABAS: Perverse Effects of the Nulla Poena Principle: National Practice and the Ad Hoc Tribunals, *European Journal of International Law*, Volume 11, Issue 3, 2000, Pages 521–539.
- William Gerald DOWNEY, Jr: The Law of War and Military Necessity. Cambridge University Press, 1953.
- WILLIAM Schabas: Genocide. In: Otto TRIFTERER (szerk.): *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court – Observers Notes, Article by Article*. Baden-Baden: Nomos Verlag, 1999.
- William Schabas: *Perverse Effects of the Nulla Poena Principle: National Practice and the Ad Hoc Tribunals*, *European Journal of International Law*, 2000.

Jogforrások

- 1913. évi XLIII. törvény
- 1955. évi 16. törvényerejű rendelet
- 1971. évi 1. törvényerejű rendelet
- 1975. évi 11. törvényerejű rendelet
- 2006. évi XXXI. törvény
- 2011. évi CCX. törvény
- 2012. évi C. törvény
- 72/2001. (XI. 7.) OGY határozat
- ENSZ Alapokmány
- ENSZ Közgyűlés határozatai

- 3074. (XXVIII.)
- 3074. (XXVIII.)
- 3314. (XXIX.)

- ENSZ Biztonsági Tanács határozatai
 - 55/1994
 - 808/1993
 - 808/1993
 - 827/1993
 - 827/1993
 - 955/1994
- Bíróságok alapokmányai
 - A volt Jugoszláviában Elkövetett Háborús Bűncselekményeket Vizsgáló Nemzetközi Törvényszék alapokmánya
 - Az Egyesült Nemzetek közötti megállapodás és Sierra Leone Kormánya Között a Sierra Leone-i Különleges Bíróság létrehozásáról
 - Nemzetközi Távol-Keleti Katonai Törvényszék Alapokmánya
 - Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék Statútuma
 - Római Statútum

- A nemzetközi jognak a Nürnbergi Törvényszék és a Törvényszék ítéletében elismert alapelvei, Nemzetközi Jogi Bizottság 1950-es évkönyvének II. kötete.
- ENSZ Közgyűlés; Nemzetközi Jogi Bizottság: A Nürnbergi Törvényszék alapokmánya és ítélete - Történet és elemzés, New York, 1949.
- ENSZ: A nemzetközi jogi bizottság évkönyve, II. kötet, New York, 1957.
- Londoni Egyezmény
- Moszkvai Konferencia
- Európai Unió iránymutatása (2005/C 327/04)
- ENSZ Közgyűlés 49/73 1994. december 9. határozata felülvizsgálásról
- Field Manual 27-10 Chapter2, 20.b.: The Law of Land Warfare